

Economisch - Statistische Berichten

45e JAARGANG - 19 OKTOBER 1960 - No. 2257

GEMEENTE ROTTERDAM

DIENST VAN STADSONTWIKKELING EN WEDEROPBOUW

Bij de afdeling Structuuronderzoek en Programstudie kan, in de rang van assistent-planonderzoeker, een jong academisch gevormd

econoom

worden geplaatst, die zal worden belast met werkzaamheden op het gebied van economisch stedenbouwkundig onderzoek.

Salarisgrenzen: f 6.367,- - f 7.917,- exclusief de huurcompensatie ad 2½% en de vakantietoeslag ad 4%.

Aanstelling boven het minimum is mogelijk.

Aan gehuwden worden in het algemeen de reis- of pensionkosten en verhuiskosten vergoed.

Sollicitaties te richten tot burgemeester en wethouders en te adresseren aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, kamer 331, stadhuis.

Inzending binnen 14 dagen onder no. 492.

Financiering en verzekering van invoer- uitvoer- en transito-zaken

R. MEES & ZONEN

ROTTERDAM

FLATS, VRIJE HUIZEN, WINKELS BEDRIJFSRUIMTEN

Rotterdam en omgeving

FLATS, vanaf f 15.000.-
VRIJE HUIZEN, vanaf .. f 21.500.-

GRATIS op aanvraag beschikbaar:
M.A.B. n.v.-NIEUWS

Ons maandblad, waarin regelmatig aantrekkelijke aanbiedingen volledig omschreven worden opgenomen.

M.A.B. n.v.

Makelaars in onroerende goederen

K. C. SLIJK Schiedamsevest 44d, Rotterdam-1

Tel. K. 1800-11.91.11 (2 lijnen)

Spreekuren: Dinsdags en Donderdags 10-16 uur.

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010 of 01800) 5 29 39. **Administratie:** (010 of 01800) 3 80 40. **Giro** 8408.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam. *Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,-, overige landen f. 31,- per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Postkantoor Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 6 93 00, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. **Contract-tarieven** op aanvraag. **Rubrieken** „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

Statussymbolen

Enige tijd geleden stond er in de dagbladen een cursiefje, waarin men kon lezen, dat twintig Papoea-dorpsoudsten het gouvernement van Australisch Nieuw-Guinea hadden gevraagd voortaan belasting te mogen betalen. Zij meenden, dat hun aanzien schade leed omdat andere stammen wel werden aangeslagen, maar zij niet. Dit cursiefje zal menig westerling wat zuurzoet hebben doen glimlachen. Voor hem immers, die reeds zo lang ervaart hoe zeer het woord „aanslag” in de fiscale terminologie op zijn plaats is, is het nauwelijks denkbaar, dat iemand om belasting zal vragen. Misschien dat hij, wanneer het erom gaat zijn aanzien te vergroten, wat geurt met zijn marginaal belastingpercentage, maar strikt nodig is ook dit niet. Er zijn namelijk nog vele andere manieren om status te demonstreren. Hoe onuitputtelijk welhaast het arsenaal van statusbepalende middelen is, wordt ons beschreven in Vance Packards boek „De status zoekers” ¹⁾.

Aan deze boeiende en vaak ook geestige inventarisatie gaan hoofdstukken vooraf, waarin de auteur eerst zijn lezers tracht over te halen zich te verbazen over het feit, dat in een periode van materiële overvloed de standverschillen gehandhaafd blijven om daarna uit te leggen waarom dat zo is. Dit is wel wat naïef. Want iedereen weet toch wel, dat er altijd weer lieden zijn die hun, al dan niet vermeende, superioriteit gaarne willen doen blijken en deswege naarstig zoeken naar de uiterlijke kentekenen van hoge status. Daarom geloven wij niet, dat het door Packard aan het eind van zijn boek voorgeschreven recept „gelijke kansen voor iedereen” — hoe navolgenswaard om tal van andere redenen ook — het statuszoeken veel zal doen afnemen. Zo'n verschrikkelijke ramp is dat overigens ook weer niet, want meestal is het een nogal onschuldige bezigheid.

Dit blijkt wel uit het beschrijvende deel van het boek, dat verreweg de hoofdmoot vormt. Zo wijst de schrijver op de pogingen van Amerika's hoogste klasse om de Britse aristocratie na te bootsen, een streven, dat zich o.a. uit in het demonstreren van onverstoortbaarheid, in een be-

paalde uitspraak of woordkeus — de topklasse permitteert zich uitdrukkingen die een wat lagere klasse, juist uit vrees status te verliezen, niet durft bezigen! — en in een voorkeur voor de op Engelse leest geschoeide Episcopale kerk. Ook koketteert men gaarne met een vroeg-Amerikaanse achtergrond: huizen in oude stijl, antiek en „familie”-portretten zijn hiervan de symbolen. Een culturele inslag kan men suggereren door de speelkamer, via de naam studeerkamer, te heropen in bibliotheek. „Maar hoe ze het ook noemen”, schampert Packard, „de bewoners zetten er een televisietoestel in 'en hokken daar 's avonds in het halfluister omheen”.

In het bedrijfsleven doen natuurlijk weer heel andere statussymbolen opgeld. Dáár kan men bijv. veel opmaken uit het feit of iemand al dan niet een tijdsklok moet prikken en, hoger op de ladder, uit de houtsoort van iemands bureau. De hoogste status hebben zij, die een Cadillac kunnen en het directietoilet mogen bezitten. Onnodig te vermelden, dat het statuszoeken door zakenlieden geraffineerd wordt uitgebuit en dat menigeen een geforceerd — en als zodanig niet langer onschuldig — streven om meer aanzien te verwerven duur heeft moeten bekopen. Kortom, de in de aanhef genoemde Papoea's op Nieuw-Guinea mogen dan geheel andere statussymbolen najagen dan de Amerikanen in Nieuw-Engeland, in het feit dat ook zij er offers voor brengen schuilt een treffende overeenkomst.

Het soms wat geëxalteerde boek spoort als het ware de lezers aan in eigen omgeving statuszoekers te gaan zoeken. Dit kan een amusante en onthullende, en daardoor misschien zelfs nuttige, bezigheid zijn. Wij moeten echter niet te wantrouwend worden. M.a.w.: wij dienen ons voor ogen te houden, dat er onder degenen die nooit een voetbalwedstrijd bijwonen, ongetwijfeld zijn die — hoe onvoorstelbaar welhaast — echt niet van voetbal houden; dat lang niet alle leden van exclusieve clubs lid zijn geworden om hun status te verhogen en dat de groep lieden, die beweren zich niet om hun status te bekommeren, zowel super-statuszoekers als volkomen zichzelf zijnden kan omvatten. Het onderkennen van echt en onecht is doorgaans niet zo moeilijk.

Leeuwarden.

Z.

¹⁾ H. J. Paris, Amsterdam, 249 blz., f. 9,50.

INHOUD

	Blz.
Statussymbolen, door Drs. J. H. Zoon	999
De Miljoenennota 1961: tegenwicht door „timing”, door Prof. Dr. H. J. Witteveen	1000
Industriële concentratie en Euromarkt, door Prof. Dr. J. Wisselink	1007
Is hoogbouw gewenst of noodzakelijk?, door Drs. H. M. de Lange	1013
Europees recht, door Mr. J. Schepel	1014
Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	1015
Recente publikaties	1016

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.

Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. J. Hartemink.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

De Miljoenennota 1961: tegenwicht door „timing”

Inleiding.

De Miljoenennota 1961 is met spanning tegemoet gezien. Algemeen verwachtte men belastingverlaging. De conjuncturele expansie, die zich in de loop van 1960 krachtig voortzette, maakt het echter moeilijk aan de eis van belastingverlaging te voldoen zonder het streven naar een anti-cyclische begrotingspolitiek op te geven. In een soortgelijke situatie in 1955 heeft Minister Van de Kieft in feite de conjunctuurpolitiek aan de belastingverlaging opgeofferd. De overbesteding van 1956 was het onverbidelijke gevolg. Zou het conjuncturele geweten van Minister Zijlstra thans sterk genoeg zijn om ons een herhaling van de ontsporing van 1955-1956 te besparen? In ons politieke klimaat lijkt het voldoen aan de eisen der conjunctuurpolitiek in een hausse wel acrobatische behendigheid te vragen.

De begroting 1961 toont ons een Minister van Financiën, die de conjuncturele koorddans op bewonderenswaardige wijze begint. Om zijn precaire tocht te kunnen volbrengen zal hij echter zonder aarzelen of afwijken moeten voortgaan. Toegeven aan pressie in de een of andere richting zou gemakkelijk opnieuw ongelukken kunnen veroorzaken.

De conjuncturele ontwikkeling in 1960.

Om een oordeel over de begroting 1961 te kunnen vellen, zullen wij allereerst onze kijker scherp moeten instellen op de conjuncturele ontwikkeling. Het beeld, dat zich onmiddellijk aan ons voordoet, is dat van een sterke expansie, die de aanvankelijke verwachtingen zelfs overtreft. De uitvoer en de produktiviteit zijn sterker toegenomen dan overeenkomt met de officiële ramingen van een jaar geleden. Tegenover een loonstijging van niet minder dan 10 pCt. schijnen de kosten van levensonderhoud niet meer te zijn opgelopen dan uit de huurverhoging en de afschaffing van de consumentensubsidie op melk voortvloeit.

Vooraf ook dit laatste doet de vraag opkomen, of de waarschuwingen tegen inflatie het vorig jaar niet overdreven zijn geweest. Er ontwikkelt zich een groeiend optimisme, waarin men verwacht, dat de gunstige ontwikkeling wel op dezelfde wijze zal kunnen voortgaan. Zulk een stemming vormt echter op zichzelf een typisch hausse-symptoom. Terecht klinkt hiertegenover in de slotbeschouwing van de Miljoenennota een waarschuwing. Inderdaad is het van het grootste belang om in deze fase van uitbundige opgang het conjuncturele perspectief niet te verliezen. Daartoe kunnen wij de ontwikkeling het beste vergelijken met die in de cyclus, die wij juist achter de rug hebben. De fraaie grafiek van het verloop van de geregistreerde arbeidsreserve en de aanvragen van werkgevers, waarmee de Miljoenennota opent, en die hiernaast wordt gereproduceerd, maakt de conjuncturele plaatsbepaling gemakkelijk.

Het evenwichtspunt op de arbeidsmarkt blijkt in 1959 op dezelfde wijze te zijn overschreden als in 1954. In 1960 ontwikkelt de spanning op de arbeidsmarkt zich vervolgens geheel overeenkomstig het verloop in 1955. Conjunc-

tureel zullen wij dus de jaren 1959, 1960 en 1961 moeten vergelijken met 1954, 1955 en 1956 (met dien verstande, dat de spanning in 1954 enkele maanden eerder begon)¹⁾. Enkele essentiële elementen voor deze vergelijking zijn in grafiek 2 — afgedrukt op blz. 1002 — geschetst.

Globaal genomen zien wij hier een opvallende overeenkomst der bewegingen. Om te beginnen blijkt de sterke stijging van het reëel nationaal inkomen, die de Regering in 1960 zo heeft verrast, precies te passen in het patroon van de vorige cyclus: tegenover een stijging van 8½ pCt. voor 1959-1960 staat een toeneming van 9 pCt. voor 1954-1955. De totale nationale bestedingen zijn van 1959 op 1960 zelfs nog wat meer gestegen dan van 1954 op 1955: met 9 pCt. nu tegenover 7 pCt. toen. Ten gevolge hiervan is het saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans, dat in 1955 enigszins verbeterde, in 1960 wat achteruit gelopen²⁾. Het exportvolume ontwikkelt zich in de beide cycli ook parallel: van 1954 op 1955 was de stijging 10 pCt.; voor 1960 wordt in de Miljoenennota een groei van 11 pCt. verwacht.

Interessant is tenslotte de beweging van lonen en prijzen. Deze komt vrijwel overeen met de het vorig jaar door mij uitgesproken verwachting. Ik stelde toen, dat gerekend moest worden op een gemiddelde loonstijging van 11 pCt. en met een stijging van de kosten van levensonderhoud van ca. 5 pCt.³⁾. Thans ligt de index van de regelingslonen volgens de meest recente gegevens van het C.B.S.: 10,7 pCt. boven het niveau van eind juli 1959. Dit overtreft de stijging van 1955, die 6 à 8 pCt. bedroeg (regelingslonen 6 pCt., verdiende lonen 8 pCt.).

De kosten van levensonderhoud lijken op het eerste gezicht in 1960 — evenals in het haussejaar 1955 — bijna stabiel te zijn gebleven. Exclusief verplichte sociale verzekeringen en loonbelasting stijgt de gemiddelde jaarindex (voor 1960 het gemiddelde voor het eerste halfjaar) in beide gevallen omstreeks 2 pCt. Daar in 1960 een huurverhoging en een subsidieverlaging zijn doorgevoerd, lijkt dit resultaat — gezien de sterkere loonstijging van 10 pCt. in 1960 — op het eerste gezicht een uitzonderlijk succes voor de gevoerde loon- en prijspolitiek. Wanneer wij scherper toezien, blijkt het beeld echter minder rooskleurig te zijn. Voor de beoordeling van de nieuwe loon- en prijspolitiek, die in juli 1959 begon, zullen wij immers het thans bereikte prijspeil moeten vergelijken met het voordien, dus in het eerste halfjaar 1959, heersende. Deze vergelijking toont ons een dubbel zo grote stijging, nl. van iets meer dan 116 in het eerste halfjaar 1959 tot 121 in juli en augustus 1960. *Sinds de invoering van de gedifferentieerde loonpolitiek heeft de prijsstijging dus in werkelijkheid ca. 4 pCt. bedragen.* Na aftrek van het effect van

¹⁾ De vergelijking, die op blz. 3 rechterkolom van de Miljoenennota wordt gemaakt tussen 1960 en 1956, heeft dus betrekking op verschillende conjunctuurfasen en is daarom misleidend.

²⁾ Hiertoe heeft ook de *ruilvoet* bijgedragen, die in 1955 verbeterde, terwijl zich thans een achteruitgang aftekent. Het belangrijke effect hiervan blijkt in onze tabel 1 uit het verschil tussen het betalingsbalanssaldo in prijzen 1959 en in lopende prijzen.

³⁾ „De Miljoenennota 1960: naderende inflatie” in „E.-S.B.” van 14 oktober 1959, blz. 822.

de huur- en subsidiemaatregelen van 2 pCt. ⁴⁾ blijft dan nog 2 pCt. over. Tegenover een loonstijging, die de toename van de gemiddelde produktiviteit met 3 pCt. overtreft, is dit niet weinig; het ligt in elk geval boven de door het Centraal Planbureau op de korte termijn als „normaal” beschouwde reactie. Van enige afwijking van de gangbare samenhang ten gevolge van de gedifferentieerde loonpolitiek blijkt op die wijze dus niets te bespeuren te zijn.

In grote trekken ontwikkelt de expansie zich derhalve volgens het gangbare na-oorlogse patroon. Beziën wij de bewegingen meer in detail, dan komen intussen wel enkele karakteristieke verschilpunten aan het licht. Zoals uit tabel 1 blijkt, is de groei der bestedingen enigszins anders verdeeld dan in 1955.

Allereerst blijkt, dat het *consumptievolume* in 1960 slechts 6 pCt. hoger wordt geschat, tegen 8 pCt. in 1955. Dit verschil is te verklaren uit de huur- en subsidiemaatregelen, die in 1960 zijn genomen en daarnaast uit de droogte van 1959, waardoor de kosten van levensonderhoud eerder stegen dan anders ten gevolge van de normale doorwer-

⁴⁾ Volgens een door het C.B.S. aan mij verstrekte informatie is het effect van de huurverhoging per 1 april op de index exclusief verplichte sociale verzekeringen en loonbelasting te stellen op 1,6 punt. De verhoging van de prijzen van melk en melkprodukten heeft de index gemiddeld met 0,8 punt beïnvloed. Dit is tezamen 2,4 punten, of 2 pCt.

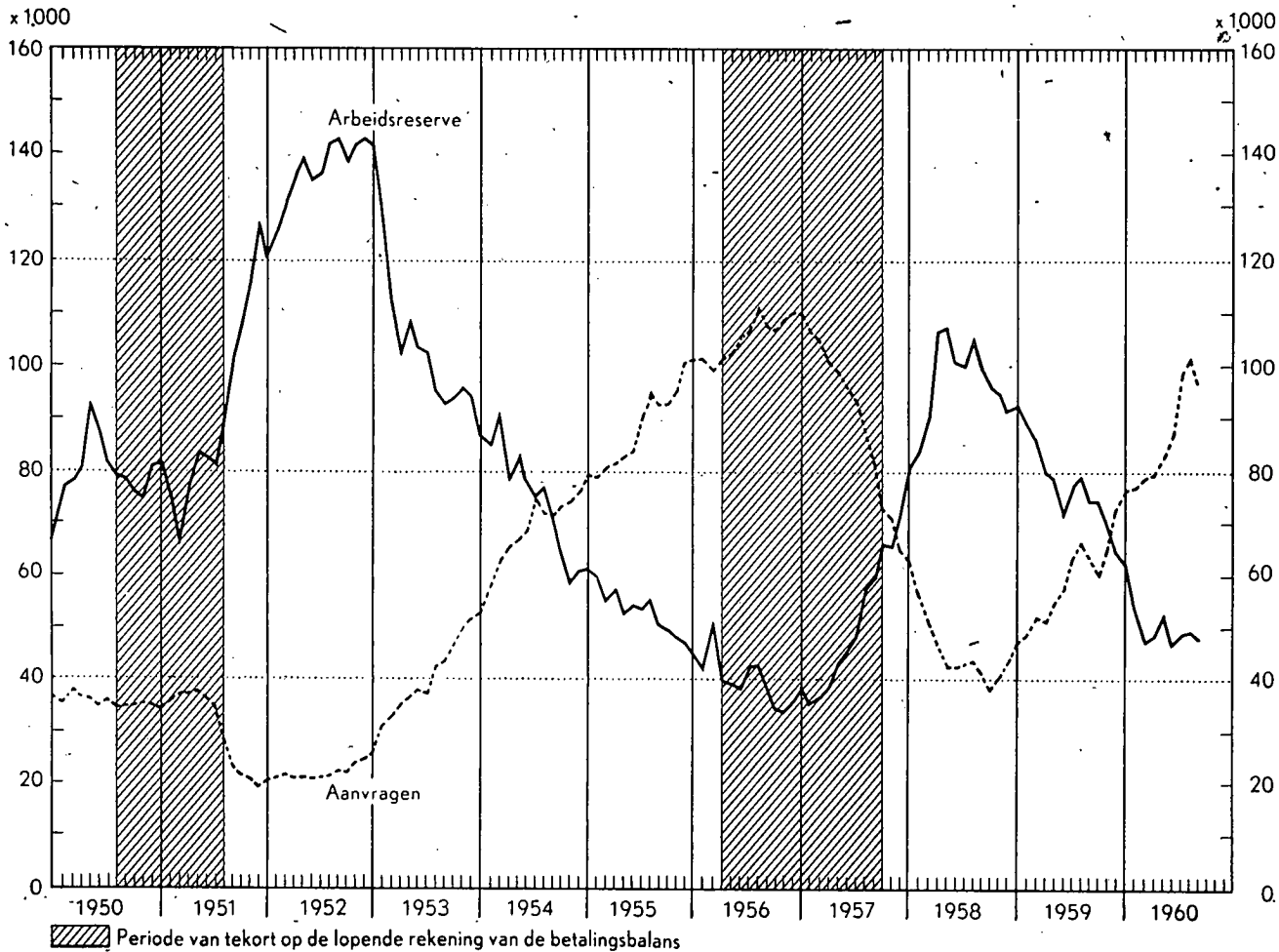
king der loonsverhogingen te verwachten zou zijn geweest ⁵⁾.

Voor de *investeringen* van het bedrijfsleven (exclusief woningbouw) wordt thans een sterkere stijging verwacht dan het vorig jaar (15 pCt. tegenover een raming van 10 pCt. vorig jaar). De meest recente cijfers van het C.B.S. wijzen erop, dat ook de huidige schatting waarschijnlijk zal worden achterhaald. De bruto-investeringen in vaste activa zijn in het eerste halfjaar 1960 18 pCt. hoger geweest dan in het eerste halfjaar 1959, terwijl het tweede kwartaal 1960 22 pCt. boven het tweede kwartaal 1959 lag. Procentsgewijze zou de stijging der investeringen daarmee echter toch nog wat achterblijven bij 1955, toen deze met inbegrip van de woningbouw 29 pCt. bedroeg. Ter verklaring hiervan zou men kunnen denken aan de in het begin van dit jaar doorgevoerde beperking der fiscale investeringsfaciliteiten. Deze maatregel zal echter waarschijnlijk pas met een zekere vertraging zijn effect doen gevoelen. Een belangrijker overweging lijkt, dat de structurele crisis in de scheepvaart tijdens de gehele expansie voelbaar is gebleven, hetgeen ook voor de scheepsbouw een ongunstige uitwerking heeft. Tenslotte kampen de steenkolenmijnen eveneens met structurele problemen. In deze

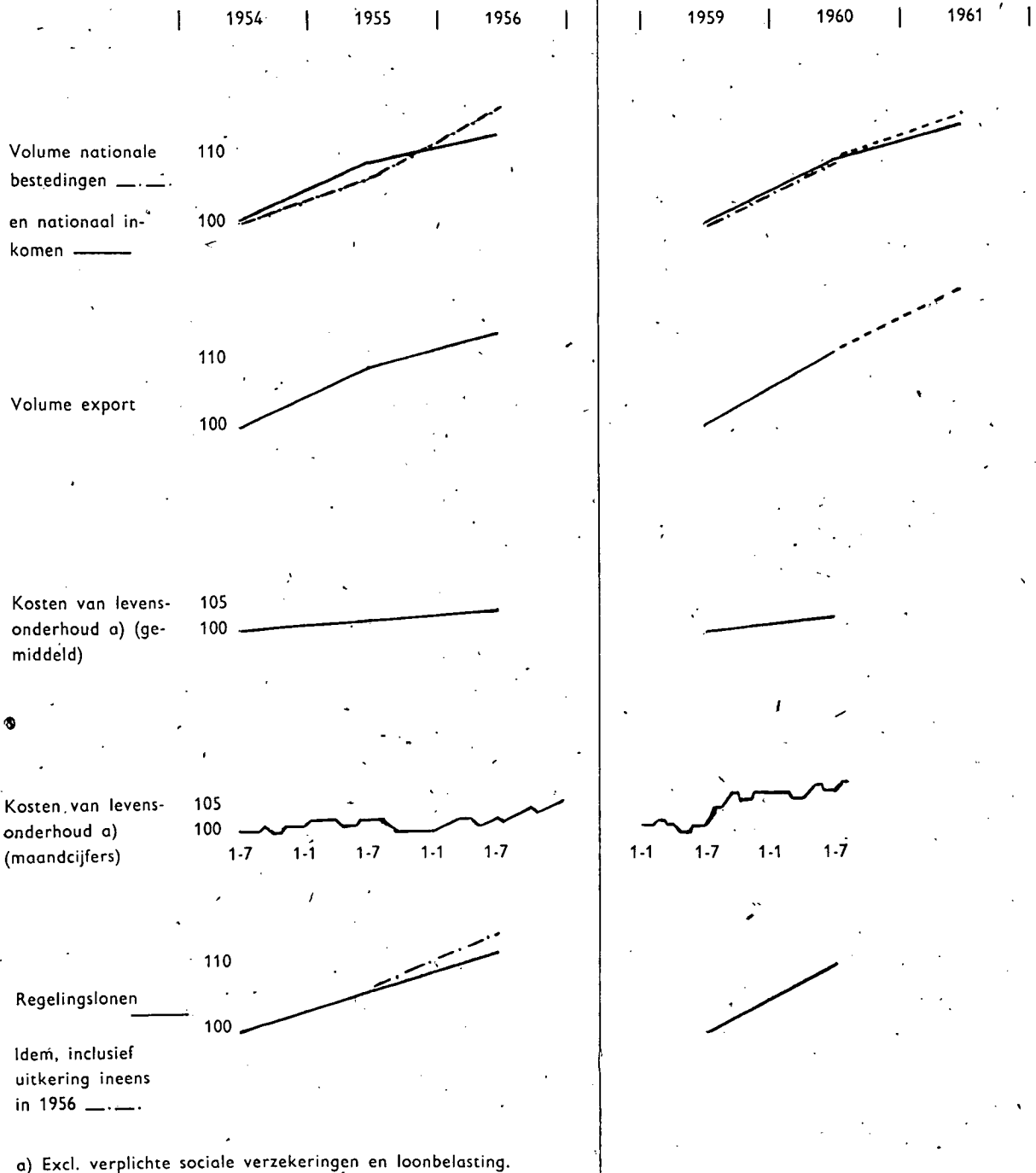
⁵⁾ Deze doorwerking der loonsverhogingen is dus min of meer aan het oog onttrokken, omdat daartegenover in 1960 het afnemen van het droogte-effect is komen te staan.

GRAFIEK 1.

Geregistreeerde arbeidsreserve mannen en vrouwen en aanvragen van werkgevers (na seizoencorrectie)

Overgenomen uit de Miljoenennota, blz. 2.

sectoren zal de investeringslust derhalve enigszins gedrukt blijven.

De minder sterke groei der investeringen wordt intussen gecompenseerd, doordat de *voorraden* volgens de verwachtingen in 1960 aanzienlijk zouden toenemen, terwijl hier in 1955 juist een daling intrad.

Verwachtingen voor 1961.

In de Miljoenennota wordt de verwachting uitgesproken, dat de bestedingen in 1961 zullen blijven toenemen, maar dat enkele factoren toch tot een vermindering van het groeitempo zullen bijdragen. De gegeven prognoses zijn in tabel 1 in cijfers uitgedrukt (de toeneming van het verbruik, waarvan slechts wordt gezegd, dat deze

minder zal zijn, is hierbij gesteld op 5 pCt. tegen 6 pCt. in 1960). Het totaal van de bestedingen zou dan 6 pCt. stijgen, tegen 9 pCt. in 1960. De verwachte toeneming van de productie met 5 à 6 pCt. zou daarmee slechts zeer weinig worden overtroffen. Een belangrijke achteruitgang van de betalingsbalans zou in dat geval nog niet te vrezen zijn. Wanneer de vraag naar onze exportprodukten overeenkomstig de prognose inderdaad een kleine 9 pCt. zou toenemen, zou dit intussen wel betekenen, dat de spanningen in onze economie nog verder zouden aangroeien. In een dergelijke meer en meer gespannen situatie zou prijsstijging hoe langer hoe moeilijker te voorkomen zijn.

De grote vraag is echter, of de werkelijke ontwikkeling zich inderdaad binnen de grenzen van deze prognose zal

TABEL 1.

Ontwikkeling van bestedingen en nationaal inkomen naar volume (constante prijzen)

A.	Prijzen van 1953		
	1954	1955	1956
Consumptie gezinshuishoudingen index	15.680 100	16.840 108	18.340 118
Netto-investeringen in vaste activa bedrijven index	2.300 100	2.970 129	3.580 155
Voorraden	1.000	640	690
Overheid consumptie investeringen	3.650 760	3.780 820	3.990 870
totaal index	4.410 100	4.600 104	4.860 110
Totaal nationale bestedingen index	23.390 100	25.050 107	27.470 117
Nationaal inkomen (netto markt- prijzen) index	23.640 100	25.860 109	26.790 113
Saldo lopende rekening betalings- balans	+ 250	+ 810	— 680

Bron: Nationale Rekeningen 1959, tabel 15, blz. 69.

B.	Prijzen van 1959		
	1959	1960	1961
Consumptie gezinshuishoudingen index	22.110 100	23,5 106	24,7 111
Bruto investeringen bedrijven woningbouw	5.690 1.840	6,5 1,8	7,4 1,8
Voorraden	560	1,3	1,3
Overheid consumptie investeringen	5.090 1.590	5,3 1,8	5,3 2,1
totaal index	6.680 100	7,1 107	7,4 111
Totaal nationale bestedingen index	36.880 100	40,2 109	42,6 115,5
Bruto nationaal inkomen index	38,70 100	42,— 108,5	44,1 114
Saldo lopende rekening betalings- balans in prijzen, 1959	+ 1,82	+ 1,8	+ 1,5
Idem in lopende prijzen	+ 1,82	+ 1,27

Bron: Miljoenennota 1961: de cijfers voor 1959 worden gegeven in de tabel op blz. 4. De stijgingspercentages voor 1960 en 1961 zijn afgeleid uit de tekst op blz. 3 en 4.

blijven bewegen. Dat wij daarop allerminst mogen vertrouwen, leert de gang van zaken in 1956. De prognose van het Centraal Planbureau, waarvoor de berekeningen op 15 februari van dat jaar werden afgesloten, voorzag een nog gematigder stijging der bestedingen dan thans in de Miljoenennota wordt aangegeven. Het consumptievolume zou met nog geen 4 pCt. toenemen, de investeringen van bedrijven met 7 pCt. en de totale bestedingen met een kleine 5 pCt. Het betalingsbalanssaldo zou slechts met f. 270 mln. achteruitgaan ⁶⁾. Zoals blijkt uit onze tabel 1, is het verloop in werkelijkheid gans anders geweest. De consumptie steeg in volume met 10 pCt., de investeringen met 20 pCt. en de totale bestedingen met 10 pCt. De betalingsbalans sloeg volledig om en verslechterde met niet minder dan f. 1,5 mrd. Dit onverwachte uit de band springen der bestedingen moet een gevolg zijn geweest van de in het economisch leven geaccumuleerde spanningen.

⁶⁾ Centraal Economisch Plan 1956, blz. 45 en 27.

Ook nu zijn weer sterke spanningen opgebouwd. Onze verwachtingen voor 1961 zullen wij in het perspectief hiervan moeten bepalen. De spanning is met name voelbaar op de *arbeidsmarkt*. Uit grafiek 1 is af te lezen, dat het tekort hier al een zelfde omvang heeft bereikt als tegen het einde van 1955. Zal de huidige gedifferentieerde loonpolitiek hiertegenover beter weerstand kunnen bieden dan bij de eerste pogingen tot differentiatie in 1956 het geval was? Kan men in dit opzicht enige hoop putten uit de langere looptijd en de in de tijd gespreide afloopdata der huidige contracten? De thans aan de dag tredende neiging tot het „openbreken” der contracten toont aan, dat ook ditmaal de natuur in opstand komt tegen de leer. Het is begrijpelijk dat de Regering zich hiertegen verzet. Blijkbaar geeft zij zich niet meer over aan de illusie, dat de leer van het produktiviteitscriterium in de huidige fase van spanning nog in staat zou zijn een loongolf te beteugelen. Het lijkt echter de vraag, of het indammen van de drang tot loonsverhoging bij de nog groeiende spanning op de arbeidsmarkt lang te handhaven zal zijn. Bij het aflopen van een aantal contracten in het komende jaar zullen in elk geval aanzienlijke loonstijgingen te verwachten zijn. Bovendien zijn uit de eerste fase der gedifferentieerde loonvorming zekere „achterstanden” overgebleven, waarvoor men nu — krachtens het nog onuitgevoerd gebleven coördinatiebeginsel — de eis tot inhalen gaat stellen. De gedifferentieerde loonvorming zal in dit opzicht in de komende tweede fase een sterkere inflatoire werking kunnen gaan uitoefenen dan in de eerste fase, die in 1959-1960 speelde ⁷⁾. Wij kunnen dus niet anders concluderen dan dat *het gevaar duidelijk aanwezig is, dat het peil van de lonen en daarmee van de consumptieve bestedingen ook thans meer zal stijgen dan in de officiële prognose wordt voorzien.*

Hierbij zij tenslotte nog opgemerkt, dat het voor de mate van consumptiestijging natuurlijk van belang is, of de Regering in 1961 nieuwe huur- en subsidiemaatregelen zal nemen. De Miljoenennota deelt hierover niets concreets mee; al blijkt uit de uiteenzetting omtrent de prioriteiten wel, dat men voor de komende jaren met een belangrijke verdere verlaging der subsidieelasten rekent. Indien het loonniveau toch in beweging zou komen, zou het uit een oogpunt van conjuncturele „timing” van belang zijn tijdig een nieuwe stap in deze richting te doen. Anders zou een sterke loonbeweging al heel gemakkelijk tot gevolg hebben, dat de consumptie in sneller tempo zou stijgen dan in 1960, toen de huurverhoging en subsidieverlaging wel een remmend effect hebben uitgeoefend.

Wanneer de consumptie stijgt en ook de vraag naar onze exportprodukten sterk toeneemt, zal dit ook een versnelde *investeringsdrang* in de hand werken. Er zijn echter enkele factoren, die in de huidige situatie matigend kunnen werken. Allereerst kunnen wij denken aan de in het afgelopen voorjaar doorgevoerde beperking der fiscale investeringsfaciliteiten. Hierdoor zal een belangrijke investeringsstimulus het komende jaar althans wat minder krachtig werkzaam zijn. Daarnaast wezen wij hierboven al op de situatie in de scheepvaart, de scheepsbouw en in de kolommen, waar zeker nog geen levendige investeringslust te verwachten is. Een belangrijk gunstig element in vergelij-

⁷⁾ Bij de behandeling van de begroting van Sociale Zaken in de Eerste Kamer heb ik voor dit gevaar gewaarschuwd en daarom een tijdige herziening van de normen voor de loonpolitiek bepleit. Handelingen Eerste Kamer 1959-1960, 3287 e.v.

king tot 1956 ligt vervolgens hierin, dat de Regering de woningbouw en de gemeentelijke investeringen beter in de hand schijnt te houden. En tenslotte kan aan dit alles worden toegevoegd, dat de voorraadvorming zich volgens de ramingen dit jaar al op een hoog peil bevindt. Een verdere voorraadjuging vanaf dit hoge uitgangsniveau lijkt niet zo waarschijnlijk. Aan de kant van de investeringen zijn er dus wel zekere kansen om de loop van de hausse te beteugelen. Het meest kritieke element vormt de consumptie. *Het zal vooral van de ontwikkeling van de consumptieve bestedingen afhankelijk zijn of een herhaling van de geschiedenis van 1956 te voorkomen zal zijn.* De beweging van het loonpeil zal dus van beslissende betekenis zijn.

Loondilemma.

Op dit punt doet zich echter een fundamenteel dilemma voor, dat onze gehele economische situatie beheerst. Aan de ene kant lijkt een stringente beperking van de loonstijgingen de enige weg, die nog open staat om een volledige herhaling van de cyclus 1955-1957 te verhinderen. Aan de andere kant zou een straffe beperking van de loonstijging in de huidige situatie tegennatuurlijk zijn. Wij zagen al, dat de grote spanning, die op de arbeidsmarkt is ontstaan, een enorme trekkracht op de lonen uitoefent. Bij de sterke conjunctuuropgang en de grote tekorten aan arbeidskrachten is een drang om de werknemers mee te doen profiteren ook volkomen begrijpelijk. Maar het tegengaan van een loonstijging is ook tegennatuurlijk uit het oogpunt van onze structurele situatie. De ontwikkeling van de laatste jaren vertoont immers alle tekenen van een relatieve goedkoopte van ons land. De gegevens, die in het Centraal Economisch Plan 1960 bijeen zijn gebracht, laten duidelijk zien, dat het Nederlandse prijspeil in verhouding tot dat van andere landen betrekkelijk laag is ⁸⁾. Wij zien dan ook een sterke uitvoerstijging en betalingsbalansoverschotten samengaan met een naar het chronische neigende overspanning in onze economie. In zulk een constellatie kan alleen een aanpassing van het loon- en prijspeil een meer evenwichtige ontwikkeling nabij brengen. Het dilemma, dat hier voor ons ligt, kan gevaarlijke conflicten oproepen in ons gehele maatschappelijke bestel.

Er is echter één maatregel denkbaar, die ons van dit pijnlijke dilemma zou kunnen verlossen: een *revaluatie van de gulden*. Op die mogelijkheid heb ik al eerder, in mijn beschouwing over de Miljoenennota 1955, de aandacht gevestigd ⁹⁾. Door een revaluatie zou men het buitenlandse loon- en prijspeil met één slag op een met het onze vergelijkbaar guldenniveau kunnen brengen, zonder dat de inflatoire loon- en prijs-spiraal weer een onherstelbare slag verder omhoog wordt geschroefd. Er zou dan integendeel een zekere *prijzdaling* kunnen worden bereikt, waarmee eindelijk ook tegenover de „vergeten” groepen sociale rechtvaardigheid zou kunnen worden betracht. Door een revaluatie zou niet alleen het welvaartspeil van bepaalde groepen, maar dat van de gehele bevolking omhoog worden gebracht.

Op die wijze zou ook een revaluatie de consumptieve bestedingen enigszins opdrijven. Er zou in dit opzicht intussen toch een belangrijk verschil in „timing” zijn met de alternatieve methode van de loonsverhoging. Een loonsverhoging zal immers *onmiddellijk* de lonen en dus de con-

sumptie opvoeren; vervolgens werken de hogere kosten *geleidelijk* in het prijspeil door, zodat de stijging der bestedingen later weer iets wordt afgeremd. De doorwerking van de kostenverhogingen zal via de reacties van de in- en uitvoer dan ook geleidelijk haar ontspannende invloed op het economisch leven gaan uitoefenen. Bij een revaluatie zouden de effecten juist in omgekeerde tijdsvolgorde ontstaan. De uitwerking op het internationale kostenpeil en daarmee op de internationale handel zou hier terstond worden bereikt; door een afnemende zuigkracht van de uitvoer zou dan ook dadelijk een zekere ontspanning worden verkregen. De doorwerking van een revaluatie in het prijspeil zal vervolgens geleidelijk gaan. De stijging van het reële loon en van de consumptieve bestedingen zal dus evenzeer geleidelijk verlopen. Dit zou in de huidige conjunctuurfase stellig beter passen dan de meer op onmiddellijke consumptieverhoging gerichte reeks effecten van een loonsverhoging. Het schijnt daarom, alsof een revaluatie zowel conjunctureel als structureel juist in onze huidige economische situatie zou passen. Een dergelijke maatregel zal echter tevens in het kader van de wereld-economie moeten worden gezien.

De internationale situatie.

De wereldconjunctuur is in het algemeen nog sterk opwaarts gericht. In de Verenigde Staten wijzen echter een aantal tekenen al op een zekere kentering. Dit zou het begin kunnen worden van een omslag in de wereldconjunctuur. Via de grondstoffen-producerende landen zou de Amerikaanse conjunctuur haar beweging langzamerhand aan een groter aantal landen kunnen meedelen. Dit gevaar houdt stellig een waarschuwing voor ons in om voorzichtig te zijn.

Aan de andere kant moeten wij ons realiseren, dat de dieper liggende oorzaak voor het betrekkelijk snel weer afvlakken van de Amerikaanse conjunctuur waarschijnlijk voor een deel ligt in het feit, dat het Amerikaanse kostenpeil te hoog blijkt, nu de industrie zich na de oorlog in vele landen weer krachtig heeft kunnen herstellen. En daarmee vinden wij hier in wereldperspectief de weerspiegeling van een zelfde gebrek aan evenwicht in de internationale structuur als wij voor ons eigen land opmerkten. Na alle schokken en aanpassingen van de na-oorlogse periode lijkt het ook allerminst verwonderlijk, dat de wisselkoersverhoudingen nog niet het juiste evenwicht hebben gevonden.

Men gaat er soms vanuit, dat de overeenkomst van Bretton Woods een verplichting inhoudt om vaste wisselkoersen te handhaven. Dit is echter slechts ten dele het geval. In Bretton Woods is uitdrukkelijk overeengekomen dat aanpassing van de wisselkoersen mogelijk moet zijn, wanneer zich een „fundamenteel disequilibrium” voordoet. Zulk een evenwichtsverstoring, die niet alleen een tijdelijk karakter heeft, maar uit de dieper liggende kostenverhoudingen voortkomt, tekent zich thans duidelijk af.

Er zal echter geen sprake kunnen zijn van een devaluatie van de Amerikaanse dollar. De positie van Amerika als internationaal bankier, bij wie vele landen reserves aanhouden in de vorm van dollarsaldi, zou dit niet toelaten. Tegelijk maken deze dollarschulden op korte termijn de Verenigde Staten gevoeliger voor de ontwikkeling van de betalingsbalans dan vroeger het geval was. In deze situatie zou het herstel van een meer evenwichtige structuur in feite alleen mogelijk zijn door een revaluatie van enkele sterke Europese valuta's, zoals de Duitse

⁸⁾ Zie Centraal Economisch Plan 1960, hoofdstuk VI.

⁹⁾ „Inflatie, revaluatie en de Millioenennota 1955” in „E.-S.B.” van 29 september 1954.

mark en de Nederlandse gulden. In internationaal verband gezien, zou zulk een maatregel kunnen voorkomen, dat aan de ene kant van de oceaan de inflatiegolven tot onweerstaanbare hoogte oprijzen, terwijl aan de andere zijde een gevaarlijke deflatiehaard ontstaat.

De berichten wijzen er intussen op, dat de autoriteiten deze kant niet op willen gaan. In strijd met de bedoelingen, die bij de overeenkomst van Bretton Woods hebben voorgezet, keert men in de praktijk weer meer en meer tot onaantastbare vaste wisselkoersen terug. Toch hebben de vooroorlogse ervaringen wel bewezen, hoe gevaarlijk disproportionaliteiten in wisselkoersen en betalingsbalansposities voor een evenwichtige ontwikkeling van de wereldconjunctuur kunnen zijn. Het zou daarom zeker betreurenswaardig zijn, wanneer uit het werk van Bretton Woods niet op het juiste moment profijt zou worden getrokken.

Bij een vasthouden aan de huidige wisselkoersen lijkt de internationale conjuncturele situatie voor de naaste toekomst dus zeker niet zonder gevaren. Voor ons dient dit een aansporing te zijn tot extra behoedzaamheid. Het zou uiterst ongelukkig zijn, wanneer onze situatie door een uit de hand gelopen inflatie zou zijn verzwakt, tegen de tijd, dat de internationale conjunctuur zorgen zou gaan baren.

De Miljoenennota 1961.

In het licht van deze conclusie zullen wij nu tenslotte de begroting voor 1961 moeten bezien. Onze conjuncturele beschouwing bevestigt ten volle wat de slotbeschouwing van deze nota stelt, nl. dat „het jaar 1961 uit een oogpunt van evenwichtshandhaving waarschijnlijk een moeilijk jaar zal zijn”. Terecht ook, naar wij zagen, voegt de nota daaraan toe: „Men zou zelfs kunnen zeggen, dat in 1961 de beslissing valt over de vraag, of de voortgaande hoogconjunctuur zal leiden tot overspanning en overbesteding”.

Bij deze uitspraak kan alleen nog worden opgemerkt, dat wat thans gaat gebeuren, onvermijdelijk ook in belangrijke mate het gevolg zal zijn van de spanningen, die zich in het afgelopen jaar hebben kunnen ontwikkelen. Het is daarom interessant om naast de begroting 1961 ook de ontwikkeling van de rijksfinanciën in 1960 te bezien. Tabel 2 geeft daartoe dezelfde analyse van de begrotingscijfers, die ik ook de afgelopen jaren heb toegepast. Voor 1961 wordt deze analyse aanzienlijk vereenvoudigd, omdat in par. 5 van de Miljoenennota de conjunctuurpolitieke betekenis van de begroting thans op dezelfde wijze wordt becijferd als in mijn methode. Eenvoudigheidshalve sluit ik mij bij deze becijfering nu ook aan met betrekking tot het uitschakelen van de sanering der pensioenfondsen ¹⁰⁾.

Uit de tabel blijkt onmiddellijk, dat de inflatoire impuls, die van de rijksfinanciën in 1960 is uitgegaan, zeer veel groter is geweest dan in de begroting voor dat jaar was geschat. Zowel in dit tijdschrift als bij de financiële beschouwingen in de Eerste Kamer ¹¹⁾ heb ik er destijds al op gewezen, dat de inflatoire impuls waarschijnlijk hoger zou uitkomen. Er liet zich toen al voorzien, dat de

¹⁰⁾ In mijn discussie met Th. A. Stevers in „E.-S.B.” van 28 oktober 1959 stelde ik, dat het in principe beter zou zijn consequent uit te gaan van de werkelijke pensioenbetalingen dan van de uitkeringen van het Rijk aan de pensioenfondsen.

¹¹⁾ „E.-S.B.” van 14 oktober 1959; Handelingen van de Eerste Kamer 1959-1960, blz. 137.

TABEL 2. *Analyse van de Rijksbegroting*

	Ver-	Begro-	Ver-	Begro-
	moe- delijk beloop	ting	moe- delijke uitkomst	ting
	1959	1960	1960	1961
1. Overschot (+) of tekort (—) op G.D. + L.E.F.	+ 952	+ 633	+ 748	+ 1.293
2. Te verwachten additionele uitgaven (—)	—	— 113	—	— 470
3. Correctie i.v.m. afschrijving (+) ..	+ 70a)	+ 66	+ 66	+ 78
4. Uitgaven B.D. excl. aflossingen(—)	— 1.771	— 1.445	— 1.504	— 1.494
5. Aftrek van woningbouwvoorschotten, overgenomen van gemeenten .	+ 524	+ 717	+ 600	+ 670
6. Saldo van overlopende posten ...	—	— 56	—	+ 125
Totaal 1 t/m 6	— 225	— 198	— 90	+ 202
7. Correcties voor posten zonder monetaire betekenis:				
a. overneming vorderingen op Spanje, Hongarije, Turkije, Tsjecho-Slowakije	+ 18	—	+ 5	—
b. I.M.F. (deelname resp. trekking)	+ 136	—	+ 67	—
c. Storting Industrieel Garantiefonds	—	—	+ 30	—
d. Emissie Hoogovens	—	—	+ 21	—
e. Sanering pensioenfondsen	—	+ 218	—	+ 266
f. Uitgaven afgesloten dienstjaren, die nu verevend worden	+ 57a)	—	—	—
g. Liquidatie E.B.U.	+ 360	—	—	—
h. Opbrengst vijandelijk vermogen b)	— 15	— 5	— 5	— 5
8. Totaal relevant deflatoir (+) of inflatoir (—) saldo	+ 331	+ 15	+ 28	+ 463
9. Reactie van de belastingopbrengst op veranderingen in het nationaal inkomen (stijging opbrengst (—) c)	—	— 444	— 869	— 777
10. Totaal autonoom deflatoir (+) of inflatoir (—) saldo (8) + (9)	—	— 429	— 841	— 314
11. Van de begroting uitgaande deflatoire (+) of inflatoire (—) impuls	—	— 760	— 1.172	— 342

a) Bijlage 4, blz. 14.

b) Dit bedrag wordt niet meer gespecificeerd in de Miljoenennota 1961. Aangenomen is, dat het gelijk blijft.

c. De reactie van de belastingopbrengst is aldus geschat:

Vermoedelijke uitkomst 1960: De Miljoenennota 1960 gaf een schatting van f. 619 mln. In bijlage 3, blz. 11 van de Miljoenennota 1961 wordt medegedeeld, dat de belastingopbrengst in de vermoedelijke uitkomst voor 1960 ten gevolge van de vrijere loonvorming en de sterkere expansie f. 225 mln. hoger wordt geschat. Hier staat tegenover, dat de belastingopbrengst ook in het vermoedelijk beloop voor 1959 nog weer f. 244 mln. hoger wordt gesteld. Voor een bedrag van f. 69 mln. is dit echter het gevolg van een verlaging van het aandeel van het Provincie- en Gemeentefonds met 0,814 pCt. De reactie van de belastingopbrengst is dus f. 244 mln. — f. 69 mln. = f. 175 mln. groter geweest. De belastingreactie in 1960 zou dan volgens de begroting f. 619 mln. — f. 175 mln. = f. 444 mln. zijn geweest; en volgens de vermoedelijke uitkomst zijn te stellen op f. 619 mln. + f. 425 mln. — f. 175 mln. = f. 869 mln. *Begroting 1961:* op blz. 33 van de Miljoenennota 1961 wordt de opbrengststijging ten gevolge van de voorziene economische ontwikkeling geschat op f. 915 mln.; na aftrek van een aandeel van 15,09 pCt. voor provincien en gemeenten blijft over f. 777 mln.

salarisverhoging ten minste f. 100 mln. extra uitgaven zou vergen en dat op allerlei punten een pressie tot hogere uitgaven werkzaam zou zijn. In werkelijkheid blijkt de inflatoire impuls volgens de huidige schattingen ruim f. 800 mln. meer te zijn, nl. f. 1.172 mln. tegenover f. 357 mln. volgens de aanvankelijke begroting. Door deze enorme afwijking van de raming zou de overheidshuishouding in 1960 conjunctureel toch weer geheel averechts werken. In plaats van het door Minister Zijlstra beoogde relatieve anti-cyclische effect, zou een sterke pro-cyclische werking ontstaan, die het zijne zou bijdragen tot de vergroting van de spanningen, die thans ons economisch evenwicht bedreigen.

De oorzaken van dit opvallende verschil liggen intussen ten dele in enkele meevallers, die het vermoedelijk beloop voor 1959 gunstiger hebben gemaakt dan het vorig jaar is voorzien. Zo blijken de uitgaven voor de civiele en militaire verdediging f. 136 mln. bij de verwachtingen te zijn achtergebleven, terwijl voor landbouwsubsidies f. 64 mln. minder behoefde te worden uitgegeven en de ontvangsten — afgezien van de belastingreactie — ruim f. 100 mln.

hoger zijn uitgekomen. Zulk een gunstige afwijking van de werkelijke uitgaven en ontvangsten van de in de loop van het betreffende jaar gemaakte schatting van de vermoedelijke uitkomst heeft zich ook in 1957 en 1958 voorgedaan (voor resp. f. 80 mln. en f. 240 mln.). Dit wijst op een zekere neiging om in de schatting van de vermoedelijke uitkomst aan de ruime kant te blijven. Indien die neiging ook bij het opstellen van de vermoedelijke uitkomst 1960 een rol zou hebben gespeeld, zou de inflatoire impuls voor 1960 in de werkelijkheid een f. 100 à f. 200 mln. minder kunnen zijn dan uit de huidige cijfers is af te leiden.

Een zeer reële inflatoire impuls is echter in elk geval toegevoegd door een uitgavenverhoging voor 1960 met ruim f. 400 mln., die voortvloeit uit een vrij groot aantal kleinere posten. De belangrijkste daarvan zijn samengevat in tabel 3.

TABEL 3.
Extra-uitgaven, waarmee de begroting voor 1960 wordt overschreden ¹²⁾

Verhoging salarissen en pensioenen	f. 155	mln.
Niet doorgaan inbouw A.O.W. en A.W.W. in pensioen	„ 26	„
Voortzetting rijksbijdrage in ziekenfondsverzekering voor bejaarden	„ 33	„
Versnelling tienjarenplan Suriname	„ 12	„
Kapitaalbijdrage Europees Fonds	„ 20	„
L.E.F.	„ 76	„
Ramp Tuindorp Oostzaan	„ 5,5	„
Bijdrage Nieuw-Guinea	„ 10	„
Droogteschade	„ 25	„
Complementaire sociale voorzieningen	„ 16	„
Totaal	f. 378	mln.

Bij al deze extra-uitgaven gaat het niet om een herziening van de ramingen uit de begroting, maar om beleidsbeslissingen ¹³⁾. Uit dit overzicht kunnen wij dan deze lering trekken, dat een aantal beslissingen tot verhoging van uitgaven, die elk op zichzelf kwantitatief van weinig betekenis zijn en die dan ook nauwelijks in samenhang met het algemene begrotingsbeeld zijn bezien, tezamen een doorslaggevende wijziging kunnen veroorzaken in de begroting en in haar conjunctuurpolitieke uitwerking. Wanneer wij tot een geslaagde conjunctuurpolitiek willen komen, zal dit punt meer aandacht moeten krijgen.

De begroting voor 1961 zou volgens tabel 2 een inflatoire impuls uitoefenen van omstreeks f. 340 mln., hetgeen 4 pCt. uitmaakt van de relevante totale uitgaven van ca. f. 8.500 mln. Dit wijkt nauwelijks af van de becijfering in de Miljoenennota, die leidt tot ruim f. 300 mln. of 3½ pCt. ¹⁴⁾. Deze toeneming van de relevante uitgaven (inclusief het effect van de belastingverlaging) zou dan juist iets achterblijven bij de te verwachten groei van het nationaal produkt met 5 à 6 pCt. Hierbij valt nog te bedenken, dat de compenserende werking van de begroting in feite iets groter zal zijn, daar de beperking van de investeringsfaciliteiten per 29 april jl. pas in de belastingopbrengst van 1962 ten volle zal doorwerken, terwijl het effect hiervan (f. 150 mln. volgens de Miljoenennota, blz. 33) op de bestedingen waarschijnlijk in 1961 zal vallen.

Op deze wijze acht de Minister van Financiën het conjunctuurpolitieke doel bereikt: de begroting zou een zekere

compensatie bieden tegenover de stijging van de particuliere uitgaven. Dit *relatieve* anti-cyclische effect zou intussen toch *slechts een zeer beperkt tegenwicht vormen*. Wanneer de expansie zich langs de thans voorziene lijnen zou voortzetten, lijkt dit tegenwicht wel *minimaal noodzakelijk* om een uit de hand lopen van de ontwikkeling te kunnen voorkomen. Dit betekent, dat in dat geval *een belangrijke overschrijding van het uitgaventotaal*, zoals in het lopende jaar is ontstaan, in 1961 niet toelaatbaar zou zijn. Dit klemt te meer, omdat het — zoals wij juist zagen — zeer wel mogelijk is, dat de werkelijke uitgaven ook in 1960 enigszins bij de huidige schattingen zullen achterblijven. De inflatoire impuls van de begroting 1961 zou dan toch al iets groter worden dan de nu geraamde 3½ à 4 pCt.

Het conjuncturele perspectief voor 1961 is intussen niet geheel zeker. Het houdt, zoals wij zagen, aan de ene kant een zeer reëel gevaar in, dat de grote spanningen in het economisch leven opnieuw een uitbarsting zullen veroorzaken, waardoor de bestedingen in te snel tempo zouden toenemen. Aan de andere kant lijkt het ook niet geheel ondenkbaar, dat de huidige aarzeling in de Amerikaanse conjunctuur zich in de loop van het komende jaar zou uitbreiden tot een kentering van de gehele wereldconjunctuur, waardoor zich ook in onze economie een natuurlijke omslag zou voltrekken. In het licht van deze onzekerheid voert de Regering een wijs beleid, wanneer zij de ingangsdatum voor de belastingverlaging nader wil bepalen naar gelang van de conjuncturele ontwikkeling, die zich zal aftekenen. Het beperkte conjuncturele tegenwicht, dat met deze begroting te bereiken is, kan dan door een juiste „timing” een zo juist mogelijk effect sorteren. Vroeging bij een onverhoopte inzinking in de wereldconjunctuur of verlating indien de expansie te uitbundig zou blijven voortgaan. (Ook indien opnieuw tot te veel extra uitgaven zou worden besloten, zou een verlaging noodzakelijk kunnen blijken).

De mogelijkheid om in deze zin met de ingangsdatum voor de belastingverlaging te schuiven, betekent een waardevolle aanvulling van het conjunctuurpolitieke wapenarsenaal. In de huidige situatie lijkt deze nog te meer onmisbaar, omdat de Regering bij de beperking van de fiscale investeringsfaciliteiten een verdergaande schorsing heeft uitgesloten, waardoor een stuk manoeuvreerruimte is opgeofferd.

Wel is het zo, dat het vastleggen van deze belastingverlaging voor de naaste toekomst een krachtig beleid t.a.v. de uitgaven zal vereisen. Daarvan hangt het in de eerste plaats af, of de belastingverlaging vroeger of later op conjunctureel verantwoorde wijze te realiseren zal zijn.

Samenvattend kunnen wij dus stellen, dat Minister Zijlstra zich met deze begroting inderdaad doet kennen als een bekwaam acrobaat. De vrije datumbeplating voor de belastingverlichting zouden wij dan kunnen zien als het balanceerstokje, dat hij nodig heeft om tijdens de conjuncturele koorddans het evenwicht te bewaren. Of dit balanceerstokje voldoende zal zijn, weten wij niet. Het is denkbaar, dat het koord van de conjunctuur zo sterk in beweging komt, dat ook het behendigste gebaar niet meer kan baten. Maar in elk geval moeten wij hopen, dat dit balanceerstokje de Minister niet uit de hand zal worden geslagen. Want alleen door een juiste „timing” zal de begroting 1961 in de komende kritieke fase een zo goed mogelijk conjunctureel tegenwicht kunnen geven.

Rotterdam.

Prof. Dr. H. J. WITTEVEEN.

Industriële concentratie en Euromarkt

(Afscheidscollege Nederlandsche Economische Hoogeschool)

Optimale efficiency en de tijdfactor.

Er zullen weinig hoogleraren zijn die, als zij hun afscheidscollege geven, niet het gevoel hebben dat ze tijd te kort gekomen zijn. Vooral indien zij, zoals bij mij het geval was, het laatste halfjaar een probleem behandelden dat tot een zeer gewaardeerde, levendige gedachtenwisseling met studenten aanleiding gaf, nog tot op de tentamens toe. En niet alleen met studenten, doch ook met collega's en met goede bekenden in het bedrijfsleven.

Er zullen ongetwijfeld in den lande nog genoeg afscheidscolleges komen, aanvangende met de allengs klassieke woorden: „Toen ik voor 30 jaar enz.". Wij zitten echter nu in West-Europa in een overgangperiode met dringende problemen, problemen waarbij men zowel de theorie als de praktijk tot hun recht kan doen komen. Liever zou ik daarom vandaag willen ingaan op een vraag, die ik even aanroerde, toen ik met mijn studenten een structureel vraagstuk behandelde, of juist drie door elkaar lopende structurele verschuivingen, onder de titel „Enige aspecten van de Euromarkt".

Het is een vraag die binnen een verticaal rationalisatievraagstuk ligt; binnen deze verticale rationalisatie op het terrein der concentratie en binnen deze concentratie weer in de sector die wij economische strategie noemen.

Mijn vroegere colleges voor de a.s. stafofficieren aan de Hogere Intendance Cursus en mijn eigen militaire opleiding doen mij even aarzelen of het vraagstuk niet reeds deels op het terrein van de tactiek ligt, doch wij zullen zien dat het strategische element toch bepaald domineert.

Het probleem, hetwelk ik U straks wilde voorleggen, is: wat zou binnen de bedrijfskolom vermoedelijk de meest efficiënte industriële concentratie zijn en is er nog tijd genoeg om deze te verwezenlijken?

Wij zullen zien dat hier de vraag van produktievolume en industriële stootkracht aan vast zit. De eerste vraag rees bij mij door gedachtenwisselingen met drie doctores, aan wie ik de doctorsbul mocht uitreiken.

De strategie bij industriële concentratie is een algemeen industrieel en commercieel vraagstuk. Er zijn bij concentratie vele andere facetten en in mijn diesrede van november 1956¹⁾ verwaarloosde ik o.a. het sociale aspect (behoorlijke arbeidsvoorwaarden en een stabiele werkgelegenheid op langere termijn) geenszins. Vandaag zullen wij ons echter tot de zoëven gestelde vraag op strategisch terrein moeten beperken.

Alvorens in te gaan op het gestelde probleem van uitvoering en tijdlimiet, even in het kort de noodzakelijkheid van de industriële concentratie zelf.

Drie structurele verschuivingen.

Afgezien van de veel grotere dimensies welke de E.E.G. en de E.F.T.A. brengen, wordt het concentratievraagstuk voor bijna alle Europese industrieën actueel, en met name voor die, welke consumptiegoederen vervaardigen, al dan

¹⁾ J. Wisselink, Industriële overcapaciteit, „E.-S.B.", 7 november 1956.

niet duurzaam. Het wordt actueel door twee andere structuurveranderingen.

In de eerste plaats door de veel intenser wordende strijd der bedrijfskolommen om een zo groot mogelijk aandeel in de „consumer's dollar", het behoud van de structurele positie van de door onze bedrijfstak vervaardigde produkten. Het zijn en worden gevechten waarin de gehele bedrijfskolom betrokken is, met het accent nu meer op de distributie. Kuhlmeijer formuleerde deze structuurwijziging — verwijzend naar de Verenigde Staten — als de intrede der distributiefase²⁾. Een lage eindkostprijs der bedrijfskolom is hierbij een beslissende factor. Deze is slechts te bereiken bij een goede verticale efficiency en een collectieve verticale rationalisatie van produktie en distributie³⁾.

Ik moet dit punt vandaag goeddeels verder laten rusten, doch dat de industriële fasen der bedrijfskolom hierin een belangrijke taak hebben door rationalisatie der produktie is duidelijk. Bij rationalisatie en kostenverlaging is specialisatie een belangrijk element, vooral de specialisatie in groepsverband, die veelal grote besparingen geeft.

De tweede structuurverandering is de bekende sterk toenemende kapitaalintensiviteit der industriële produktie en de hieruit voortvloeiende noodzakelijkheid van een constant hoge bezettingsgraad en een zo constant mogelijke „flow of production". Collectieve rationalisatie, horizontaal en verticaal, w.o. de reeds genoemde collectieve specialisatie in groepsverband, geven meestal een enorme verhoging der efficiency. Zij versterken aldus het potentieel van een industrie in de strijd om haar eigen structurele positie tegenover concurrenten in hetzelfde horizontale vlak, doch ook het potentieel van een gehele bedrijfskolom in haar gevecht om haar aandeel in de „consumer's dollar", de strijd voor haar structurele positie.

Een andere consequentie van de toenemende kapitaalintensiviteit der industrie is de noodzaak van een constant hoge bezettingsgraad en de veel grotere conjunctuurgevoeligheid. Zonder samenwerking hollen de ondernemingen elkaar, door de in een recessie vlijmscherp wordende onderlinge concurrentie (verdergaand dan nodig is voor het behoud van de collectieve structurele positie), financieel uit. Zulks, terwijl men toch voor het behoud van de positie op lange termijn, de structurele positie van industrie en bedrijfskolom, zijn moderniseringsplannen moet blijven uitvoeren. Ook de kostbare research, een andere vitale factor in de „long-term"-positie, mag niet in het gedrang komen.

In engere zin kan men deze benauwenissen door munitieverspilling in een recessie van conjuncturele aard noemen. Zij zijn echter een factor (en vaak een zware factor) in de strijd om de structurele positie van de onderneming,

²⁾ H. J. Kuhlmeijer, Afzetvergroting van textielprodukten in Nederland en West-Europa, „E.-S.B.", 10 juni 1959.

³⁾ J. Wisselink, Normalisatie in de textielindustrie, „E.-S.B.", 18 februari 1953.

J. Wisselink, Opties, risico's en kostprijzen, „De Naamloze Vennootschap", 1955.

J. Wisselink, Verticale efficiency en verticale kostprijs, „E.-S.B.", 10 juni 1959.

van de industriële fase in de bedrijfskolom en daarmee van de structurele positie van de gehele bedrijfskolom ⁴⁾.

Daar beide aspecten der kapitaalintensiviteit reeds elders uitvoeriger werden behandeld, kunnen wij het nu hier bij laten ⁵⁾. Alleen is het goed de aandacht te vestigen op de opmerking van Kuhlmeijer in zijn „Afzetvergroting textielproducten”, dat het voor de textielindustrie moeilijker schijnt te worden om zich uit een recessie te werken, zulks ondanks een vrij goede „long-term” potentiële afzetvergroting. Men zou hier, zij het in lichtere mate, nog andere voorbeelden aan toe kunnen voegen.

N naast deze structurele verschuivingen, de intensievere strijd om de „consumer's dollar” en de toenemende kapitaalintensiviteit, is er de derde, de overgang naar E.E.G. en E.F.T.A. Hce de toenadering tussen deze beide ook verloopt, welke verrassingen — aangename, doch zeker ook onaangename — ons nog wachten, wij gaan onmiskenbaar naar grotere markten. Markten met geheel andere dimensies en geheel andere problemen dan waarmede de Europese industrie tot nu toe te maken had. Een onderneming of een groep die tot nu belangrijk was in het eigen land, is — indien zij niets doet — straks een belangrijke provinciale grootheid.

De noodzakelijke transformaties eisen een denken in totaal andere dimensies en in andere industriële volumens. Zij eisen een dynamisch, expansief en soms ook een offensief denken en het is wellicht hieraan toe te schrijven, dat het probleem van een verenigd West-Europa en onze plaats hierin de jonge mensen, onze studenten, zo aanspreekt.

Ik ben verheugd over hun enthousiasme en „fighting spirit” en laat dan ook voor hen dit slotcollege aansluiten bij de in 1960 behandelde stof.

Concreet terrein. Rationaliserende concentratie en geen monopolistische marktbeheersing.

Een theoretische vraag, ook indien zij van belang is in een algemeen probleem, spreekt het meest aan, indien men haar behandelt op een concreet terrein. Mijn studenten zullen zich nu afvragen, naar welk terrein brengt hij ons? Het concentratievraagstuk is m.i. zeer actueel voor twee Europese industrieën, de automobiëlindustrie en de textielindustrie. Beide „in for a fight” voor hun structurele positie, ook wat de export buiten West-Europa betreft, de export zo nodig voor de toekomstige collectieve betalingsbalans. In het afgelopen jaar heb ik de Duitse, Engelse, Franse en Italiaanse automobiëlindustrieën behandeld, deze vergeleken en ook gesproken over concentratie en typebeperking. Mijn werkzaamheden op het terrein der internationale normalisatie hebben mij toen verleid tot het aanroeren van geometrische intervallen en Renardreeksen.

Ook werd een concentratievraagstuk der Nederlandse katoen-, rayon- en linnenindustrie en de verticale efficiency van deze bedrijfskolom behandeld met de drie genoemde structuurverschuivingen als achtergrond. Ik wil niet ontkennen dat de verleiding groot is geweest om vandaag in

te gaan op de zo spectaculaire automobiëlindustrie, waaraan — voor zover mij bekend — nog geen Westeuropese economische faculteit veel aandacht schenkt. En dan, voor onze studenten uit Delft, met de Renardreeksen der normalisatie.

Mijn erkentelijkheid voor het grote quantum vers materiaal, waarmede de textielindustrie mij altijd voorzag, is echter te groot om vandaag niet te denken in spindels, weefgetouwen en drukmachines en dus de cylinderinhouden en de Renardreeksen R 20 en R 40 te laten rusten.

Indien ik dus inga op een vraagstuk van strategische uitvoering bij concentratie en dit toepas op de Nederlandse katoen-, rayon- en linnenindustrie, dan verwijs ik voor de noodzakelijkheid van deze concentratie naar de in den beginne genoemde drie structurele verschuivingen. Voor een uitvoeriger analyse der structurele en conjuncturele factoren en van de structurele kostprijs in collectief verband, moet ik U verwijzen naar de reeds eerder genoemde diesrede „Industriële overcapaciteit”, afgedrukt in „E.-S.B.” van 7 november 1956. Dit laatste doende zou ik mij uit dit gehoor de vraag kunnen voorstellen: hebt gij sindsdien de verdere toenadering tussen E.E.G. en E.F.T.A. verdisconteerd? Dit geschiedde op mijn colleges 1959/60 en op een lezing voor de groothandel in november 1959.

Vraag twee zou kunnen zijn: hebt ge rekening gehouden met de kartelwetgeving der E.E.G. en ook met het element van monopolistische marktbeheersing?

Rotterdam heeft altijd op het standpunt gestaan dat alleen die combinatievormen verantwoord zijn, welke een duidelijk rationaliserende werking hebben.

De combinaties (waarbij ik minstens denk aan verstrekkende syndicaten) die straks aan de orde komen, hebben deze rationaliserende werking wel zeer duidelijk. Brussel staat wel kritisch tegenover kartels, doch accepteert deze m.i. indien het rationaliserend element kennelijk overweegt. Wat het verstrekkend syndicaat of nog verderstrekkende lichamen voor de rationalisatie van productie en distributie betekenen, weten mijn studenten en collega's uit het N.E.H.-stencil „Kartellering”. Voor belangstellenden hebben wij vermoedelijk nog wel een exemplaar over.

Wat nu het gevaar van monopolistische marktbeheersing aangaat, zelfs een super-top-syndicaat of een overeenkomstig of verderstrekkend lichaam, dat zegge tweederde van de totale Nederlandse katoen-, rayon- en linnenproductie hanteerde, zou in de totale E.E.G.-markt slechts voor ca. 7 pCt. in de consumptie dezer produkten voorzien. Dit kan men toch bezwaarlijk als een monopolistisch gevaar beschouwen. Trouwens, indien de wel gehoorde ramingen omtrent het grote Franse textielconcern Boussac vrij juist zijn, dan is Boussac reeds nu ongeveer even groot. En geen enkele instantie maakt het Boussac lastig. Integendeel, dit concern wordt aan de andere industrieën als voorbeeld gesteld van een tijdige aanpassing aan de Euromarktdimensies en m.i. niet ten onrechte. Men lette ook op de verdere ontwikkeling der concentratie in de Verenigde Staten, waarbij vanzelf de beide andere structuurveranderingen domineren ⁶⁾.

Econometrische rapporten onmisbaar.

Boussac vindt navolging in Frankrijk, doch in de andere Europese landen nog weinig. Nederland was reeds het

⁴⁾ Het theoretische verschil in inzicht tussen Rotterdam, dat de vorming van de nodige conjunctuurreserve een element in de structurele kostprijs acht (doel-kostprijs) en Groningen, dat over de conjunctuurperiode een geplande conjunctureel gedifferentieerde prijspolitiek wil laten voeren, zal voor de gevreesde financiële uitholling in de praktijk van weinig betekenis zijn.

⁵⁾ J. Wisselink, „Industriële overcapaciteit, „E.-S.B.”, 7 november 1956.

⁶⁾ J. Wisselink, Industriële overcapaciteit, „E.-S.B.”, 7 november 1956.

land van de grote textielondernemingen, doch schenkt aan de verdere concentratie aandacht en deze verdere concentratie heeft reeds goede vorderingen gemaakt. Dat het nog niet genoeg is, heb ik reeds eerder met klem betoogd⁷⁾. Wij zullen relatief méér moeten doen dan de andere landen, omdat wij de Euromarkt ingaan met enkele handicaps, waaronder de handicap van een klein land met een kleine eigen binnenlandse markt⁸⁾. Dit is, zoals gezegd, in enkele publikaties eerder betoogd, doch ik vermeld gaarne een rapport van het Nederlandsch Economisch Instituut dat tot vrijwel dezelfde conclusie komt, doch op exactere basis. Reeds georiënteerd door de rapporten van het Economisch Instituut voor de Textielindustrie omtrent twee der drie structurele verschuivingen (kapitaalintensiviteit en het gevecht om de „consumer's dollar”) heeft de katoenindustrie het N.E.I. gevraagd een rapport uit te brengen omtrent de vermoedelijke relatieve positie der katoenindustrieën der E.E.G.-landen na de volledige totstandkoming van de Euromarkt. De titel: „De Nederlandse katoen-, rayon- en linnenindustrie in een geïntegreerd West-Europa” geeft reeds aan, dat de samenstellers ook de European Free Trade Association hierin betrokken. De samenstellers waren Drs. F. P. Jansen en Drs. E. H. Mulder, met mijn collega's Klaassen en Koyck als supervisors.

Dit m.i. voortreffelijke, econometrisch gefundeerde, rapport komt tot de conclusie dat onze katoenindustrie hard voor haar relatieve positie zal moeten vechten en dat — en dit is ook mijn punt — zij het gedurende de voor ieder moeilijke overgangperiode extra moeilijk zal hebben. Op dit rapport kan hier niet nader worden ingegaan, doch voor de verantwoording van de basis voor de conclusies diene dat de samenstellers vanzelfsprekend verdisconteerden de bevolkingsaanwas, de harmonisatie der agrarische politiek, gelijktrekking van lonen, de invloed op de kosten van levensonderhoud en prijspeilen, de posities der betalingsbalansen, eventuele rectificaties van wisselkoersen enz. enz. Wat de reacties van markten op de gewijzigde importprijzen betreft baseerde het zich op wat de samenstellers noemden „rustige elasticiteitscoëfficiënten”.

In het begin van dit college heb ik U met de factor tijd geconfronteerd bij de vraag: maximum bereikbare efficiency bij deze industriële concentratie of snelheid. Het N.E.I.-rapport vraagt om maximum efficiency (en ik verantwoordde de solide basis) en de door Prof. Hallstein en zijn medestanders zo krachtig bepleite verkorting der overgangperiode naar de Euromarkt vraagt m.i. om snelheid. Men bedenke hierbij dat concurrenten niet slapen.

Met de conclusies van het N.E.I. omtrent de vermoedelijke basispositie ben ik het volkomen eens. De opdracht aan het N.E.I. beperkte zich tot het aangeven van de trends en dit instituut kon niet ingaan op verschillen in structuur, organisatie en commerciële stootkracht der deelnemers aan de E.E.G.-olympiade. Men vroeg mij daarom om een aanvullend structureel rapport dat wij de titel gaven: „Commentaar en maatregelen naar aan-

leiding van het N.E.I.-rapport”. Indien ik hier het woord structureel noem, weet collega Witteveen wel dat we nooit de conjuncturele aspecten, een grote factor in elk structureel vraagstuk, verwaarlozen. En wat de structurele kostprijs betreft zullen ook de collega's Pruijt, Brands en Diephuis, die dit rapport kennen, wel gerust zijn.

In dit aanvullend rapport was mijn diagnose op enkele punten ietwat optimistischer en op andere weer wat pessimistischer dan die van (als ik hen zo mag noemen) mijn econometrische collega's, doch wij lopen vrijwel parallel.

De conclusies van onze conclusies zal ik U dadelijk geven, doch vergun mij — omdat het N.E.I.-rapport niet werd gepubliceerd — een waarde-oordeel te geven. Ook andere bedrijfstakken zal dit misschien interesseren.

De grote waarde, vrucht van een breed gefundeerd researchapparaat, lag daarin dat het ons, concreet en gedifferentieerd, kwantitatief met een toekomstige positie confronteerde en zulk's onverbloemd. Op enkele punten hadden wij ons wellicht te ongerust gemaakt, doch andere factoren bepaald onderschat. Ik weet niet wat andere bedrijfstakken doen of deden, doch ik voor mij zou — figuurlijk gesproken — niet gaarne zonder een degelijke „wide-range weather forecast” mijn vliegtuigen laten starten voor een oceanaanvlucht, met een kostbare economische en sociale lading aan boord.

Een dergelijk rapport moge duur schijnen, gezien de in het geding zijnde economische en sociale belangen is het zeer goedkoop.

Goede organisatorische bewapening, en dit tijdig. Geen „unwieldy bodies”, doch stootkracht door volume.

Nu de conclusies uit het aanvullend structureel rapport „Commentaar en maatregelen”.

Ondanks enige hierna aan te duiden handicaps ben ik zeker niet pessimistisch. Ik ben zelfs optimistisch omtrent de toekomstige relatieve positie van onze Nederlandse katoenindustrie, mits deze een organisatorische bewapening verkrijgt minstens gelijk aan die der andere Euromarkt-partners, en dit tijdig. Indien onze textielindustrie deze partners, wat concentratie betreft, vóór zou kunnen komen — en haar structuur leent zich m.i. hiervoor — dan moge dit een extra beveiliging schijnen, doch ik zou hier twee dingen tegenover willen stellen. In de eerste plaats dat de overgangperiode naar de Euromarkt en een coördinatie met de E.F.T.A. ons nog wel eens voor heel vreemde verrassingen zal kunnen plaatsen, vooral omdat maatregelen soms meer politiek dan economisch gefundeerd worden, waarbij kleinere landen veelal het gelag betalen. In de tweede plaats heeft een reservepotentieel, dat men niet heeft behoeven te gebruiken, nimmer iemand gehinderd. Gebrek aan adem bij een eindspurt daarentegen wèl.

Met het woord eindspurt komen wij weer op het tijdelement, dat wij vooral na de Hallstein-beweging voor een snellere overgang voortdurend in het oog moeten houden.

Bij de tegenwoordige structuur van produktie en distributie eist concentratie veel tijd. Het is het tot volledige samenwerking brengen in alle opzichten en in alle geleidelijke van tot dusverre zelfstandige, onderling flink concurrerende ondernemingen. Ik noem hier „slechts” specialisatie in de produktie, gecentraliseerde en nauwer gespecificeerde inkoop van grond- en hulpstoffen, researchpooling, kwaliteitsbeheersing, marketing en hoop dan dat zij, die weten wat deze coördinatie bij praktische uit-

⁷⁾ Idem.

⁸⁾ J. Wisselink, Hoe viert men deze sloep?, „E.-S.B.”, 22 juli 1953.

J. Wisselink, Het tempo der Westeuropese liberalisatie, „E.-S.B.”, 21 april 1954.

J. Wisselink, Zet het offensief door?, „E.-S.B.”, 28 april 1954.

voering inhoudt, mij het woord „slechts” zullen vergeven.

Wetende wat dit alles inhoudt, ben ik zeer bevreesd voor „unwieldy bodies” in produktie en verkoop. De basiscombinaties make men (en „Industriële overcapaciteit” wees hierop) niet te groot. Samenbundeling van combinaties in wat ik voorlopig nog zie als topsyndicaten is echter spoedig daarna nodig, waarbij gedacht is aan het totale assortiment, commerciële samenbundeling, het leiden in hoofdlijnen van één belangrijk volume afzet en produktie door één staf.

Béhalve dat men op de grote Europese markt een bepaald volume moet hebben voor goede verkooporganisaties in alle landen, realiseren men zich goed de zich voltrekkende sterke concentratie in de fasen die in de bedrijfskolom onder en boven de industriële middenmoot liggen: concentratie in de grondstofvoorziening en bij de afnemers. Deze drie componenten der bedrijfskolom moeten gelijkwaardige partners blijven. Ook voor de verticale samenwerking met grondstofleveranciers en de afnemersorganisaties ter verhoging van de verticale efficiency van de totale bedrijfskolom is industriële concentratie nodig ⁹⁾.

Bovendien is deze efficiënte topconcentratie met volume nodig om een gelijkwaardige gesprekspartner te zijn voor de enkele reeds aanwezige — doch ongetwijfeld zich nog verder vormende — buitenlandse concerns. Als industriële vereniging is de verticale, de gehele katoenindustrie omvattende en goed georganiseerde, Vereniging K.R.L. dit internationaal wél. Als industriële groep op de markt is Nederland dit nog niet.

Dit alles kost tijd, tijd in twee etappes, doch vooral in de eerste, bij het vormen, organiseren en „inlopen” van basiscombinaties. De voordelen zijn echter zo groot dat een industrie die hier het eerst in slaagt, een aanmerkelijke voorsprong heeft op de concurrenten. Sterker: een industrie die zich door deze efficiënte samenbundeling op de veel grotere markt een positie heeft veroverd, is daaruit heel moeilijk weer te verdrijven.

De Nederlandse katoenindustrie heeft, zoals vele Nederlandse industrieën, in de overgangperiode naar de Euro-markt enige handicaps. Indien men de meerdere drainage door de Nederlandse fiscus nog zou willen laten wegvallen tegenover een nu nog lager Nederlands kostenpeil, dan blijft het feit, dat onze partners deels op papier, doch zeker in de praktijk, langzamer liberaliseren dan wij. Verder zal, zolang de liberalisatie niet volledig is doorgevoerd (en dus bijv. ook administratieve belemmeringen en versluierde steunmaatregelen zijn verdwenen) een industrie in Duitsland, Frankrijk en Italië met een eigen grote binnenlandse markt in vele sectoren aanzienlijk lagere initiële kosten hebben per serie dan een Nederlandse ¹⁰⁾. In het nu 1½ jaar geleden samengestelde structurele rapport van het E.I.T. werd dan ook gesteld dat deze handicap ons moest aansporen om andere landen op het gebied der concentratie vóór te komen.

Het zal U wellicht verwonderen dat het stencil „Enige aspecten der Euromarkt” zich uitsprak pro de aanmerkelijke verkorting der overgangperiode,

⁹⁾ J. Wisselink, Verticale efficiency en verticale kostprijs, „E.-S.B.”, 10 juni 1959. (Inleiding Textieldagen 1959).

¹⁰⁾ J. Wisselink, Hoe viert men deze sloep?, „E.-S.B.”, 22 juli 1953.

J. Wisselink, Het tempo der Westeuropese liberalisatie, „E.-S.B.”, 21 april 1954.

J. Wisselink, Zet het offensief door?, „E.-S.B.”, 28 april 1954.

circa 6 jaar in plaats van de oorspronkelijk overeengekomen 12 à 15 jaar, welke Prof. Hallstein voorstaat. U zoudt U hierover kunnen verwonderen omdat er zo even op gewezen werd dat concentreren en het brengen van combinaties op hun maximale efficiency zoveel tijd kosten. Dat is zo, doch een korte overgang geeft minder „back sliding”-risico's en voorts meen ik dat onze katoenindustrie door haar gemiddeld hoge bedrijfsgrootte goede kansen heeft voor een snelle mobilisatie, sneller dan de meeste concurrenten, en dat men deze kans moet benutten.

Het snel bezetten van een sterke stelling in de E.E.G. is zó belangrijk dat een organisatie- en concentratievoorsprong andere nadelen wel eens ruimschoots zou kunnen compenseren.

Beter met een minder efficiënte concentratie op tijd dan met de beste te laat.

Sprekend over de grote Franse concerns noemden wij het volume-element en het element der maximum-efficiency. Volume en efficiency wegen ook zwaar in de verticale efficiency der gehele bedrijfskolom. Doch dat ook het tijdelement strategisch zeer zwaar weegt, is U wel duidelijk.

De Rotterdamse leerstoel welke ik thans verlaat — met vol vertrouwen in mijn bekwame en veelzijdig ervaren opvolger — heeft steeds een nauw contact met de praktijk gehad. Ik ben er dus wel van overtuigd dat het heel gemakkelijk is om vanaf een kathedraal te spreken over fouten die het bedrijfsleven zou maken of zou kunnen maken. Ik herinner mij goed hoe een stafofficier — door mijn overste een mooie papieren jongen genoemd — een opmerking maakte over de onvoldoende geruisloosheid der motoren en afstanden tussen secties, toen wij met moeite en nood een colonne van 200 vrachtwagens 's nachts in stromende regen over modderwegen thuisbrachten en zulks op tijd. Men moet zelf maar eens vrachtwagens los-trekken. Ik wil het zware woord „fouten” dan ook zeker niet gebruiken, maar liever spreken over onvolkomenheden, indien ik volume, organisatie en tijd naast elkaar opvoer en stel: het is veel belangrijker om op tijd te komen met een concentratie met onvolkomenheden dan met de beste te laat. Het heeft geen zin om met een perfect georganiseerd leger op het slagveld te komen als de tegenpartij zich al muurvast verschanst heeft. Dit economische slagveld wordt West-Europa, waar — en dit bedenke men goed — ook de binnenlandse markt bij hoort. Ook onze plaats in de zich sterk wijzigende wereldexport hangt voor een goed deel af van onze efficiency en onze positie in Europa.

Te laat mogen wij in geen geval komen, doch ik meen dat er — zelfs met de „Hallstein”-verkorting — nog wel tijd zou zijn om ook de bereikbare vermoedelijke maximum-efficiency te halen.

Nederland heeft voor een groot deel van zijn produktie het reeds vermelde voordeel der grote eenheden; de rapporten en de verheugende voorbeelden van concentratie hebben reeds veel in beweging gezet.

Het E.I.T.-rapport „Industriële overcapaciteit” van november 1956 was reeds een half jaar eerder voorafgegaan door een voorlopig rapport. Het N.E.I.-rapport van maart 1959 noemde ik reeds, alsmede het aanvullende „Maatregelen”-rapport, een maand daarna.

Men moet anderen nooit onderschatten, doch vrij zeker is onze industrie collectief een paar jaar eerder georiënteerd geweest dan het gros der concurrenten. Een algehele concentratie van onze industrie is zeker niet nodig en met name niet voor bedrijven die specialiteiten vervaardigen.

Voor sommige uitgesproken variabele bedrijven in deze klasse geldt dit nog meer. Het gaat bij deze concentratie voornamelijk om de kern der industrie met zegge ruim de helft van het totale produktievolume.

Degenen onder U, die de artikelen van mijn opvolger Prof. Kuhlmeijer en van mij in „E.-S.B.” van 13 juni 1959 lazen (verkorte edities van onze inleidingen op de Textieldagen 1959), zullen begrijpen dat wij deze concentratie bezien op verticale efficiency met de bedrijfsinterne relatieve factorfixatie, met kwaliteitsbeheersing en met het brengen van merkartikelen, althans van eindprodukten die in hun technische specificatie vastliggen. Op een zeer uitgebreide markt, met de noodzakelijke nauwe relatie met het distributie-apparaat tot behoud van het textiel-aandeel in de „consumer's dollar”, is dit nodig en daarmee is deze verticale lijn in het bestek van dit college wel gemotiveerd.

Daarnaast moet men het vermelde volume bereiken om een voldoende assortiment te brengen tegen een lage prijs (alleen mogelijk bij horizontale specialisatie) en om op elke exportmarkt een positie te hebben, die aldaar een goede verkooporganisatie rendabel maakt.

Volume moet dus verticale diepte hebben en horizontale breedte.

Een belangrijk deel van de kern van onze katoenindustrie voldoet reeds goeddeels aan de verticale eis. Het zijn onze grote spinnerij-weverijen, praktisch alle geïntegreerd met een eigen of gelieerde finishing-capaciteit. Hun bedrijfsgrootte ligt hoog en het zijn ook grote ondernemingen. In eerste instantie kan hun bewapening behoorlijk worden geëcht.

Dit wil bepaald niet zeggen dat men de gezamenlijke positie, de gezamenlijke efficiency in produktie en distributie en vooral het gezamenlijke exportpotentieel niet aanmerkelijk kan verbeteren door samenwerking in een verstrekkend syndicaat, reeds dadelijk met partiële winstpooling. De verkoop op verschillende exportmarkten zou gecombineerd kunnen worden met die van andere Nederlandse groepen, waarbij de meest gereede partij wellicht de reeds deels samenwerkende textieldrukkerijen waren. Aldus werkt men toe naar het zo belangrijke afzetvolume (zegge 7 pCt. van de Euromarkt-consumptie) en het zo belangrijke brede assortiment, goedkoop gebracht. Een vergaand syndicaat met partiële, later verdere, winstpooling staat reeds zeer dicht bij het concern.

Met het noemen van dit zeer belangrijke, qua verticale structuur, qua bedrijfsgrootte en soms ook reeds qua concerngrootte versterkte, deel van de kern, wees ik zojuist reeds naar het gedachte overkoepelingslichaam, minstens een verstrekkend syndicaat.

Het tweede deel van de kern zijn onze grote single-weverijen en onze single-spinnerijen. Nodig is m.i. eerst horizontale groepsvorming (spinnerijsyndicaat met produktiespecialisatie en één of meer weverijsyndicaten met produktiespecialisatie) en spoedig daarna een nauwe verticale samenwerking tussen beide horizontale groepen. Met de finishingcapaciteit dezer weverijen c.q. verdere partiële liëring met de loon-finishing, heeft men dan wederom een volkomen verticale structuur met de reeds genoemde voordelen, benevens een breed assortiment. Doch bovendien met de voordelen van een vergaand horizontale specialisatie in alle drie fasen (spinnerij, weverij en finishing) van dit industriële deel der bedrijfskolom.

Het verstrekkend spinnerijsyndicaat of verdergaande combinatie is in de eerste plaats nodig voor rationalisatie

der garenproduktie (vooral specialisatie) met de zgn. divergerende diagonaalleveringen aan de gelieerde weverijen, doch in de tweede plaats voor de geconcentreerde verkoop van het niet verticaal gebonden deel der garenproduktie. Deze vrije garenverkoop zijn een sterk wapen. Op de Euromarkt heeft men dat al eens ondervonden. Geconcentreerd zijn zij een zeer machtig wapen, defensief, doch zo nodig ook offensief. Het is een machtige vloot economische bommenwerpers, die ook op lange afstanden kan opereren.

Hiermede de functie der niet-verticaal gebonden spinnerijproduktie aangegeven hebbend, komen wij terug op het nu verticaal gesteunde weverijsyndicaat of om organisatorische redenen wellicht twee of drie weverijcombinaties. De Euromarkt vraagt om een bewapening minstens gelijk aan die der anderen; voor een optimale efficiency en industriële stootkracht zullen de groepen elkaar in hoger verband moeten vinden. Deze ex-single-weverijcombinaties zouden in een top-syndicaat of lichaam van gelijke strekking kunnen samenwerken met het eerder genoemde syndicaat der reeds volledig verticale spinners-wevers-finishers, benevens met een syndicaat der drukkerijen. Het woord syndicaat bezig ik in zéér verstrekkende zin. De samenstellende delen zijn nog praktisch hanteerbare blokken met — waar essentieel — volledige verticale fundering der produktie. Men heeft dan de specialisatie, de collectieve hoofdlijn der verkooppolitiek en de strategie in de hand van één staf, doch voor de produktie en de marktafstand nog hanteerbare blokken.

U merkt dat ik bepaald geen voorstander ben van grote „unwieldy bodies”. Integendeel: ik ben er bevreesd voor met het oog op verstijving door over-organisatie. Ik heb een open oog voor een snel marktcontact en ben een oude vriend, textielabrikant en doctor van Rotterdam, zeer erkentelijk dat hij mij hier in een recent gesprek nog eens op wees. De afstand tussen de fabrieken en de klanten mag vooral niet te groot worden, omdat dan de commerciële reactiesnelheid daalt. Op een opmerking van Dr. Rijkens kom ik straks terug.

De groepen moeten echter zó groot zijn dat men met succes kan specialiseren in de produktie, wat bijv. bij vier bontweverijen een enorme besparing in produktiekosten en een rijk assortiment geeft. Hier kan, om in dezelfde sector te blijven, één bontweverij nooit tegen op bij een gelijkwaardig management; noch — in een andere sector — één woningstoffenweverij of één weverij van huishoudgoed.

De weg die we bewandelen naar deze concentratie werd al in hoofdlijnen aangegeven in „Industriële overcapaciteit” van november 1956. Het gedachte doel, nl. een concentratie van voldoende volume met een geheel verticale opbouw (precies als de grote concerns op andere terreinen), zou bij de nu uiteengezette opzet bereikt worden. Deze opzet heeft een grote soepelheid, maakt de groepen niet log en maakt de afstand tussen de produktie en de markt bepaald niet groot.

U merkte uit het zoëven besproken voorbeeld van de bontweverijen dat de groepen een behoorlijke breedte hebben in hetzelfde technische vlak, welke een flinke specialisatie brengt en aldus een breed assortiment bij grote kostenbesparingen mogelijk maakt.

De klok. Alternatief, indien anders te laat: minder brede vorm.

Ik moet U echter andermaal confronteren met de tijd. Indien een alternatieve wijze van concentratie wordt ge-

steld — en het was immers ons doel om beide te vergelijken — dan is het met het oog op deze factor. Vóór alles moet een Nederlands leger bijtijds in het veld staan. Concentratie en het op gang komen van nieuwe combinaties kost tijd. Dit tijdelement is dan ook de hoofdreden waarom ik op internationale groepsvorming hier niet inga. Ik deed dit wel even in „Commentaar en maatregelen” en volsta nu met erop te wijzen dat een concentratie van nationale bedrijven, dicht bij elkaar gelegen en reeds in verenigingen samenwerkend, reeds moeilijk genoeg is en veel tijd kost. Dit wil echter niet zeggen dat men niet reeds thans internationale contacten moet leggen (7 pCt. is nog niet veel), bijv. ten aanzien van research, marketing enz. Het ook nog internationaal moeten samenvoegen en „in-exerceren” in dezelfde brigade, is nu — met de tijdlimiet — m.i. een te grote taak.

Een andere reden is nog dat de overgang naar de Euro-markt zeer goed eens een paar jaar kan stagneren en dan zou, figuurlijk gesproken, de pontonbrug die de ander moest slaan, wel eens kunnen uitblijven middenin een strategische beweging. Dit kan heel veel geld kosten. Het is een zeer groot risico. Boussac zoekt wel steunpunten in het buitenland, maar zal zeker geen sleutels in andere handen leggen.

Nu het alternatief. U merkt wel, welk een waarde ik toekeken aan de verticale opbouw, aan kwaliteitsbeheersing, aan assortiment, aan de korte afstand tussen fabrieken en markt. Wat het tijdelement betreft ben ik gelukkig niet de enige die op de klok kijkt en het verheugt mij dat er in onze Nederlandse katoenindustrie economische strategen zitten. Zij hebben wellicht op mij voor dat ze minder geduld hebben.

Welnu, als men een offer wil brengen wat breed-vlak-specialisatie betreft, onder het motto „deze zullen we later wel trachten te bereiken, als we nu maar eerst een leger in het veld zetten”, dan wordt het probleem eenvoudiger en werkt men vlugger. Men vergeve mij weer het woord „eenvoudiger”.

Met de verticale lijn als uitgangspunt ligt dan het initiatief bij onze grote verticale ondernemingen, de spinnerij, de weverij en de finishing hanterend en voornamelijk gespecialiseerd op wat men eenvoudigheidshalve de witweverij noemt. Indien zij zich — wat geschiedt — completeren met een bontweverij, een semi-variabele weverij en wat dies meer zij, dan breiden zij het assortiment voldoende uit om zich op alle markten een redelijke eigen verkooporganisatie te kunnen veroorloven.

Hoe groot zij echter ook mogen zijn, zij zullen — zie de structurele kostprijs — zowel om conjuncturele redenen als ten behoeve van marktvolume en positie op de Euro-markt weer moeten samenwerken.

Pas met een topcombinatie zullen zij m.i. deze positie hebben en ook de markten intensief genoeg kunnen bewerken. Zij kunnen zich m.i. niet veroorloven in dit opzicht achter te staan bij bijv. de reeds gevormde Franse concerns. Zie ook wat zich in de Verenigde Staten voltrok en voltrekt ¹¹⁾.

Ik kan met het oog op de klok begrijpen dat zij, ziende hoeveel tijd in onze industrie met familievennootschappen de vorming van horizontale combinaties en het verticaal

combineren hiervan schijnt te kosten, deze tweede weg gaan volgen.

Aannemend dat dit gelukt, staat men echter voor het reeds gesignaleerde probleem der specialisatie op een voldoende breed vlak.

Niet wat de witweverij betreft (hier is het vlak inderdaad breed genoeg), doch wel wat de „angegliederte” semi-variabele weverijen betreft. Deze zijn namelijk gehaald uit de voor de hand liggende grote horizontale combinatie (zegge vier stuks), die een prachtige specialisatie en een aldus in deze artikelen goedkoop gebracht breed assortiment mogelijk zouden maken.

Ik kijk ook op de klok-en indien we langs de andere weg te laat zouden komen, dan zegen ik deze tweede route. Indien concentratie in de lijn der structurele ontwikkeling ligt dan is het voornaamste dat er wat gebeurt en dat er gangmakers zijn. Dr. Rijkens zal merken dat ik in zijn gedachtengang zit. En onze gehele industrie moet de gangmakers die haar in beweging zetten, dankbaar zijn.

Men rekene evenwel bij primaire samenbundeling op latere breed-vlak samenwerking.

Maar dan komt later het probleem van de eventuele samenbundeling der geïncorporeerde eenlingen, met de specialisatie der produktie, research, de resulterende kostenbesparingen en het brede assortiment. Indien een buitenlands concern deze gecoördineerde brede groep wel heeft, dan zal men moeten volgen. Dan werkt de tijd m.i. niet meer vóór deze combinatievormen, maar tégen hen.

Maar laten we eerst de voordelen van de als eenling geïncorporeerde bontweverij, tricotbedrijf of wat dies meer zij, bezien. Zij heeft binnen haar eigen concern een verticaal gefundeerde positie. Zij profiteert van research en deels ook al van enige specialisatie. Zij heeft op de markt deel aan een groot assortiment en krijgt door middel van de verkooporganen van haar concern een toegang tot de exportmarkten, waar zij als alleenstaand horizontaal bedrijf niet aan had kunnen denken. Ik volsta met het noemen van deze voordelen, ook al zijn er meer. Zij is in dit concern ingebouwd met haar staf, haar produktie en haar afzet. Deze inbouw heeft tijd gekost. Veel weerstanden, zowel bij de hogere als bij de lagere staf, heeft men hiervoor moeten overwinnen.

Uitbouw zal minder tijd kosten, omdat men aan transformaties gewend is geraakt, doch het losweken en weer invoegen in een ander verband, het uit bijv. vijf verticale concerns losgewekte eenlingen organisatorisch samenbrengen kost ook tijd en veel energie. Wellicht komen daar nog weerstanden bij van sommige topleidingen in elk verticaal concern, ook al weet men dat men in den vervolge samen zal moeten marcheren.

Ik meen dat, indien men allerwege opschiet — en dit dringt — er nog tijd is voor de eerste weg. Ik kan begrijpen dat, als de concentratie bij de single-bedrijven te langzaam vordert, de grote verticale ondernemingen de tweede weg kiezen, kijkend op de Euro-klok. Maar laten zij dit dan doen met de noodzaak van verdere onderlinge samenwerking voor 'de specie, waarmede zij single-bedrijven aan zich verbinden, zodanig kiezen dat deze specie niet glashard wordt, zodat men de bouwstenen met niet te veel moeite tot een nog efficiënter muur in onze Nederlandse stelling kan samenvoegen. Met een te harde specie kan men een over te brengen bouwsteen ook breken.

¹¹⁾ Dr. W. T. Kroese, De Westeuropese katoenindustrie in een nieuwe periode van ontwikkeling, „E.-S.B.”, 28 september 1960.

Wij staan met ons land en met ons volk voor een groot gevecht voor onze positie in een nieuw Europa. Onze textielindustrie staat voor dit gevecht in haar sector. Het is een moeilijke taak, maar ook een fascinerende taak. Het is voor ieder mens een voorrecht als hij mag arbeiden. Ik meen dat het een hoofdbaas was die dit voorrecht kort geleden in een forum-discussie zo terecht een gave Gods noemde¹²⁾. Het is een groot voorrecht om te mogen medewerken aan een fascinerende opbouw. Ons goede Nederlandse volk kan een waardevolle bouwsteen zijn van het nieuwe Europa, dat — als we het als naties samen goed doen — weer een krachtige pijler wordt voor de waarden,

¹²⁾ Nieuwe Haagse Courant, 30 september 1960. Forum-bijlage.

inzonderheid de waarde van de mens, waarvoor wij strijden.

Men zegt wel eens dat de tegenwoordige jeugd geen doel ziet waarvoor zij moet leven en strijden. Ik moet U zeggen, dat ik dit niet-zien-van-een-doel heel zelden tegenkom bij onze studenten. Men weet welke taken er — vooral nu — liggen voor de econoom en gelukkig ontbreekt de „fighting spirit” niet. De N.E.H. ligt niet voor niets te Rotterdam en bij de Europoort.

Wij vinden ons vak een prachtig vak en door vandaag nog een facet te belichten van een actueel economisch strategisch probleem hoop ik hun ambitie om later de aanvoerders te worden van onze economische troepen nog te hebben gestimuleerd.

Rotterdam, 20 oktober 1960.

J. WISSELINK.

Is hoogbouw gewenst of noodzakelijk?

In „E.-S.B.” van 6 juli jl. schreef Prof. Dr. Ir. H. G. van Beusekom een artikel: „Is hoogbouw gewenst of noodzakelijk?” Het artikel vestigde de aandacht op de dissertatie van Dr. D. de Jonge over „Moderne woonidealen en woonwensen in Nederland”. In het artikel van Prof. Van Beusekom lezen wij:

„Tegen de stadsuitbreiding van de laatste jaren zijn dus uit een sociaal oogpunt ernstige bezwaren aan te voeren. Economische voordelen of economische noodzakelijkheden staan hier niet tegenover. Wij hebben hier dus te doen met een visie van bepaalde groepen in onze samenleving, die zich laten leiden en door bepaalde esthetische inzichten en door bepaalde idealen van menselijk samenleven, die in onze bevolking geen weerklink vinden”.

De aansporing aan het slot van dit artikel om ons ernstig te bezinnen wil ik graag ter harte nemen en daartoe ben ik begonnen met het boek van Dr. De Jonge ter hand te nemen. Ik had er wel behoefte aan om deze vrij krasse beschuldiging nader geadstrueerd te zien en om er achter te komen wie toch wel die „bepaalde groepen” zijn. Op zichzelf betreur ik het, dat Prof. Van Beusekom niet direct in zijn artikel man en paard heeft genoemd. Ik vind dat voor een wetenschappelijk artikel hoogst ongebruikelijk en gedacht vanuit het beginsel van de persoonlijke verantwoordelijkheid (dus in dit geval van de mogelijkheid om „antwoord” te kunnen geven) verwerpelijk.

Het is geen kleinigheid als een wetenschappelijk onderzoek tot de conclusie zou komen dat Nederland voor een groot deel volgebouwd wordt met een soort woningen, waarvan de mensen blijkbaar een afkeer hebben. En als er dan ook geen economische voordelen of economische noodzakelijkheden tegenover staan, dan heeft Prof. Van Beusekom gelijk, dat er reden is tot ernstige bezinning.

Het verrassende is nu, dat de promovendus heel wat voorzichtiger is in zijn conclusies dan de promotor Van Beusekom. Het begint al op blz. 49, waar Dr. De Jonge schrijft: „De ruimere toepassing, die de kleine woning en de etagebouw na 1945 in ons land hebben gevonden, is deels te verklaren uit zuinigheidsoverwegingen (het streven om meer woningen te bouwen met beperkte middelen; geringer grondgebruik door toepassing van meer etagebouw)”. Zijn dit geen economische noodzakelijkheden, mogen we dan aan Prof. Van Beusekom vragen?

Bij verdere lezing is mij gebleken dat de bezwaren van de door Dr. De Jonge geënquêteerde bewoners lang niet altijd tegen etagewoningen gaan, maar tegen de extreme hoogbouw (meer dan vier verdiepingen). Het overgrote deel van de stadsuitbreidingen van de laatste jaren bestaat m.i. uit etagewoningen en eengezinswoningen en in dit licht wordt het onbegrijpelijk dat Prof. Van Beusekom zonder meer schrijft, dat hiertegen ernstige bezwaren bestaan. Deze ongenueanceerde conclusie kan men m.i. uit het boek van Dr. De Jonge niet trekken en daardoor krijgt zijn anonieme beschuldiging een nog vreemder karakter. Hoe wonderlijk op het eerste gezicht dit ook lijkt, ik vraag mij af of er niet een misverstand is bij Prof. Van Beusekom. Als hij over „hoogbouw” schrijft, bedoelt hij blijkbaar alles wat niet kan worden gerubriceerd onder de eengezinswoningen met voor- en achtertuin, terwijl Dr. De Jonge onder hoogbouw, althans onder verwerpelijke en te vermijden hoogbouw, eigenlijk alleen verstaat de complexen met meer dan vier woonlagen. Voor deze hoogbouw is beperkte belangstelling, zegt Dr. De Jonge, maar, zo vraagt de lezer, is hier niet tevens sprake geweest van beperkte bouw? De actieradius van die boosdoeners die hun mooie idealen op een lelijke manier aan ons volk willen opdringen, is toch zeer klein gebleken. Ik vind het allesbehalve correct van Prof. Van Beusekom en Dr. De Jonge is op dit punt niet altijd duidelijk, om de indruk te wekken, alsof onze gehele bevolking het slachtoffer is geworden van verwerpelijke nieuwluchterijen.

Er is m.i. dus wel sprake van een zekere incongruentie tussen het artikel van Prof. Van Beusekom en het boek van Dr. De Jonge. Het laatste is veel evenwichtiger, bijv. als Dr. De Jonge de chef van het gemeentelijk bureau voor stadsplanning in Stockholm citeert en op blz. 106 schrijft: „Hij heeft het ongetwijfeld bij het rechte eind als hij constateert, dat men pas na verloop van langere tijd een definitief oordeel over het al of niet voldoen van een stadswijk kan vellen”. Dr. De Jonge vergeet dat wel een beetje in zijn verdere uiteenzettingen, maar Prof. Van Beusekom komt er, in zijn haast om een vonnis te vellen, in het geheel niet aan toe.

Een grotere gematigdheid blijkt in de tweede plaats uit het volgende. Dr. De Jonge formuleert op blz. 107 de volgende hypothese: „De op extreem „moderne” principes

gebaseerde vormgeving van uitgestrekte woonwijken, waarbij een eenzijdige nadruk is gelegd op de technische, rationale en functioneel-esthetische gezichtspunten, kan spanningen veroorzaken, doordat een dergelijk woonmilieu bepaalde emotionele behoeften van de bewoners onbevredigd laat".

Hoewel Dr. De Jonge dus voorzichtig formuleert — hij schrijft: „kan..... veroorzaken” —, voegt hij daaraan nog toe: „verder dan het stellen van een hypothese wil ik niet gaan, aangezien deze studie in hoofdzaak gericht is op Nederland, waar de gerealiseerde projecten tot dusver overwegend een door de invloed der traditie gematigd „modern” karakter hebben”.

Dat Dr. De Jonge een betere gids is dan Prof. Van Beusekom blijkt in de derde plaats uit de opmerking in de dissertatie op blz. 128: „In de grootste steden, waar de grond zeer duur is, moet de bouw van grote aantallen etagewoningen als onvermijdelijk worden beschouwd”. De stelling krijgt nog een forse uitbreiding op blz. 132: „..... in de „randstad Holland” (heeft men) meer aanleiding..... etagewoningen te bouwen dan in andere delen van het land, waar de grond minder kost.....”.

Als men nu nog eens de conclusie leest, die Prof. Van Beusekom Dr. De Jonge in de mond legt (zie tweede alinea) dan vraagt men zich af, door welke motieven de promotor geleid is om zijn promovendus zo te behandelen. Als klap op de vuurpijl lezen we dan aan het einde van het boek nog: „..... in de grootste steden tezamen (is) het percentage eengezinshuizen na 1945..... gestegen. Dit is toe te schrijven aan het bovengenoemde streven der stedenbouwkundigen om ook in de nieuwe wijken van de grote steden het eengezinshuis als een belangrijk element in de bebouwing op te nemen”.

Wij zijn Prof. Van Beusekom erkentelijk, dat hij ons aangespoord heeft tot verdere studie, maar als Dr. De Jonge gelijk heeft en als wij zijn (voorzichtige) conclusies volgen dat er ergens een kortsluiting is tussen degenen die stadswijken en woningen ontwerpen en degenen die er moeten wonen, dan zou het vruchtbaar zijn om in open gesprek tot een directer aansluiting te komen. Anonieme en dus niet te beantwoorden beschuldigingen dragen weinig bij tot gewenste verbeteringen. Daarom betreurt ik vooral de vorm, waarin Prof. Van Beusekom het boek van Dr. De Jonge heeft geïntroduceerd.

¹s-Gravenhage,

H. M. DE LANGE.

EUROPEES RECHT

Op 24 september jl. heeft Mr. P. Verloren van Themaat, Directeur Generaal van de concurrentie bij de Europese Economische Gemeenschap, ter gelegenheid van de oprichtingsvergadering van de Nederlandse vereniging voor

Europees recht ¹⁾, in het gebouw van de Hoge Raad te 's-Gravenhage, een voordracht gehouden over de samenwerking tussen Europees recht, nationaal recht en economische werkelijkheid.

Hij begon de gevoelens in de Brusselse werkplaats van Europees recht te vergelijken met die van heer Bommel, terwijl diens tijd door Prof. Sickbock versneld was ten opzichte van zijn omgeving. De rechtsontwikkeling bij de Europese gemeenschappen volgt een hoger tempo dan de nationale rechtsontwikkeling in de zes landen. Reeds vóór het E.E.G.-verdrag tot stand kwam tekende de economische integratie der zes landen zich duidelijk af. Na het totstandkomen van dit verdrag verliep deze ontwikkeling versneld. Uit de statistische gegevens is echter nog niet op te maken of het verdrag met zijn rechtsvoorschriften de economische integratie heeft bevorderd dan wel of — andersom — de rechtsontwikkeling slechts de economische integratietendens volgt. Ook het aantal — thans reeds ca. 140 — en de omvang van Europese organisaties van ondernemers en werknemers blijkt snel toe te nemen. De filosofie van het E.E.G.-verdrag is voor de meeste gebieden die het beheerst een concurrentiefilosofie: het — economisch — één worden van Europa zal in de eerste plaats door de vrije krachten in de maatschappij moeten geschieden. De Europese organen dienen ervoor te zorgen dat de bepalingen omtrent vrije mededinging worden toegepast.

Mr. Verloren van Themaat betoogde verder dat dezelfde term in het Europese recht vaak iets anders aangeeft dan in de nationale rechtsstelsels. Zo omvat het Europese mededingingsrecht mede bestrijding van dumping, overheidssteunmaatregelen enz. Het Europese belastingrecht houdt zich in dit verband vrijwel uitsluitend bezig met het voorkomen van fiscale ongelijkheden in de lid-staten. Het Europese recht, als hogere norm, is onafhankelijk van nationale regelingen of constructies en kan deze dus terzijde stellen of wijzigen. Daar het echter op feitelijke harmonisatie aankomt zullen op veel terreinen zeer uiteenlopende juridische regelingen naast elkaar kunnen blijven voortbestaan, indien het effect slechts ongeveer gelijk is. De groeiende concurrentie tussen de onderdanen van de lid-staten zal ook het nationale recht beïnvloeden en harmonisatie der verschillende wetgevingen bevorderen.

Het Europese recht ontwikkelt zich in nauw contact met, en put veel uit het nationale recht der lid-staten. De besluiten en voorstellen van de commissie plegen eerst tot stand te komen na uitvoerige raadpleging van nationale experts.

¹s-Gravenhage.

Mr. J. SCHEPEL.

¹⁾ Het doel dezer vereniging is: a) de bestudering van het recht der Europese organisatievormen; b) de bevordering van de unificatie der nationale Europese wetgevingen en van de totstandkoming van eenvormige rechtsregels. Bestuursleden zijn: Prof. Dr. I. Samkalden (voorzitter), Mr. C. R. C. Wijckerheld Bisdom (secretaris), Mr. W. G. Wieringa (penningmeester), Prof. Mr. A. M. Donner, Jhr. Mr. P. L. E. v. d. Maesen de Sombreff, Mr. L. A. Nypels en Prof. Mr. P. Sanders. Het secretariaat is gevestigd aan de Koninginnegracht 12b te 's-Gravenhage.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De grote stroom belastingbetalingen in oktober leidt tot belangrijke verschuivingen in de liquiditeit bij het bedrijfsleven, de Staat en de banken. Ook dit jaar is dit het geval. Omdat de omvang van de geldverplaatsingen van te voren niet bekend is en vooral ook door de onzekerheid t.a.v. het gebruik, dat de belastingplichtigen van de mogelijkheid tot betaling in termijnen maken, ontstaat een onoverzichtelijke situatie. Dat in verband hiermede ook belangrijke mutaties in de buitenlandse uitzettingen der banken optreden wijst erop, dat op dit gebied een grote labiliteit bestaat. Sedert 29 augustus tot 10 oktober is de goud- en deviezenreserve van De Nederlandsche Bank met f. 380 mln. gestegen. Leek het er in de op 10 oktober eindigende weekstaatperiode, toen de stijging slechts f. 7 mln. heeft bedragen, nog op dat de rust zou zijn teruggekeerd, de ontwikkeling van de dollarkoers op de contante markt doet sterk vermoeden, dat in de verslagweek de Centrale Bank opnieuw als koopster van valuta heeft moeten optreden. Het terugtrekken van de buitenlandse uitzettingen met het oog op de overbrugging van tijdelijke liquiditeitsmoeilijkheden — tegen eind oktober worden belangrijke betalingen door het Rijk verwacht — is De Nederlandsche Bank klaarblijkelijk een doorn in het oog. Zij heeft zich in elk geval bereid verklaard op 11 en 12 oktober papier, dat tussen 26 oktober 1960 en 30 april 1961 vervalt, aan te kopen onder voorwaarde dat de verkoper dit 22 oktober terugkoopt. Op laatstgenoemde datum begint de nieuwe kasreserveperiode en men mag verwachten, dat met de kwartaaluitkering op 25 oktober van ca. f. 330 mln. door de Staat aan de gemeenten in, het vooruitzicht, de banken tot deze terugkoop in staat zullen zijn.

De maatregel van De Nederlandsche Bank bedoelt slechts een korte periode te overbruggen. Een blijvend verschijnsel is dat de geldmiddelen in de vorm van de guldens tegenwaarde van de teruggestroomde valuta de binnenlandse liquiditeit heeft vergroot. Zolang deze in de staatskas zit, zoals ten gevolge van de belastingbetalingen thans het geval is, kan er weinig gebeuren. Zodra echter, wat men op grond van de ervaringen in vorige jaren mag verwachten, deze liquiditeit in circulatie komt, zouden moeilijkheden kunnen ontstaan. Ik geloof overigens niet dat het zo'n vaart zal lopen, want de kredietverlening der handelsbanken blijft binnen enge grenzen. Het binnenlandse actieve bedrijf dezer instelling heeft zich tot eind augustus slechts met f. 86 mln. uitgebreid. Men kan zich echter voorstellen dat men onder de huidige omstandigheden geen risico wenst te lopen. De Nederlandsche Bank zou in een combinatie van openmarkt- en kasreservepolitiek middelen kunnen binden of wat de banken veel aangenamer zou zijn, toestemming kunnen geven voor buitenlandse emissies op de Nederlandse markt, waarvoor zeker animo zou bestaan. Men heeft echter de weg van de uitgifte van een staatslening gekozen, die dus om zuivere monetaire redenen wordt uitgegeven.

Kapitaalmarkt.

De uitgifte van de nieuwe staatslening vindt haar ontstaansgrond in de huidige geldmarktsituatie. De afwikke-

ling vindt vanzelfsprekend op de kapitaalmarkt plaats. De rente van de lening is $4\frac{1}{4}$ pCt., uitgiftekoers $98\frac{1}{2}$, looptijd 30 jaar, inschrijving 31 oktober, storting 31 december.

Het is nodig een correctie aan te brengen op het vorige overzicht. Na een nog telefonisch aangebrachte wijziging

wordt ten onrechte gesuggereerd, dat de vermogensmarkt van de besparingen van het bedrijfsleven verstoken blijft, omdat sommige ondernemingen zelfstandig op de geldmarkt opereren. Dit is vanzelfsprekend onjuist. Juist omdat deze ondernemingen rechtstreeks als geldgever optreden komt toch nog een stukje besparing uit deze sector op de markt. Vandaar in de desbetreffende zinsnede het woordje „grotendeels”. De zin die hierop volgde wilde dit „grotendeels” verklaren.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	4 jan. 1960		7 okt. 1960		14 okt. 1960	
		H. & L. 1960a)				
Algemeen	372	661 —462	410	415	415	415
Intern. concerns	547	360 —231	592	601	601	601
Industrie	268	189 —149	336	334	334	334
Scheepvaart	187	238 —177	173	171	171	171
Banken	190	160 —134	224	221	221	221
Cultures, enz.	154	438 —317	152	154	154	154

Bron: A.N.P.—C.B.S.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 179,20		f. 128,40	f. 129,50
Unilever	809		807	850
Philips	835½		1.274½	1.274½
A.K.U.	514		503	503
Kon. Ned. Hoogovens .	900		894	910
Van Gelder Zn.	270		340	345
H.A.L.	186½		144	143½
Amsterd. Bank	340		425	422
Ver. H.V.A. Mij-en ...	166		148½	151½

New York.

Koersgem. aand.		8 jan. 1960	7 okt. 1960	14 okt. 1960
Dow Jones Industrials	679		586	596

Effectieve rendementen obligaties.

Gem. looptijd	8 jan. 1960		7 okt. 1960		14 okt. 1960	
3 pCt. Invest. cert. . . 4 jr.		3,73	3,63	3,65	3,65	3,65
4½ pCt. Ned. 1959 ... 12½ jr.		4,48	4,28	4,27	4,27	4,27
3½ pCt. Ned. 1955 I . 17½ jr.		4,31	4,20	4,22	4,22	4,22

a) Zo nodig herleid voor kapitaalwijzigingen (emissies, bonusen, enz.)

Bron: Amsterdamsche Bank, Wekelijkse Rendements- en Koersvergelijking.
C. D. JONGMAN.

RECENTE PUBLIKATIES

Dr. Wiardi Beckman Stichting: Perspectief voor het Noorden. Amsterdam 1960, 46 blz., f. 1,75.

Dit rapport vangt aan met een schets van de problematiek van het noorden des lands. Op de gebruikelijke wijze, d.w.z. met behulp van bevolkings-, werkloosheids-, inkomenscijfers e.d., wordt hier de welvaartsachterstand van het noorden t.o.v. overig Nederland geïllustreerd. Vervolgens wordt betoogd, dat een meer gelijkmatige spreiding

van welvaart en bevolking gewenst is, zowel voor het noorden als voor de gebieden waar een te sterke bevolkingsconcentratie is, dan wel dreigt te ontstaan. Industrialisatie wordt gezien als één der belangrijkste factoren, die welvaartsspreiding in de hand werken. Een aantal stimulerende maatregelen zal echter nodig zijn om ondernemers te helpen hun aarzeling om zich in het noorden te vestigen, te overwinnen. Als voornaamste stimulans propageert het rapport subsidiëring van arbeidskosten. Naast deze stimulantia, die op korte termijn resultaat kunnen afwerpen, zijn structuurverbeterende maatregelen, die als het ware de concurrentiepositie van het noorden moeten verbeteren, van belang.

N.V. SLAVENBURG'S BANK

Gevestigd te Rotterdam

34 vestigingen

in Nederland

ALLE BANK- EN EFFECTENZAKEN
Financiering van internationale transacties

Handelsinformatie- en Incassobureau

SCHIEDAMSEVEST 42 F
TELEFOON 12 01 76 (m.l.)

ROTTERDAM

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ VOOR HAVENWERKEN N.V.

Gevestigd te Amsterdam

**UITGIFTE van
2000 aandelen,**

elk groot nominaal f 1000,- aan toonder
(desgewenst op naam),

voor de helft delende in de resultaten van het boekjaar 1960 en ten volle in die van volgende boekjaren.

Ondergetekende bericht, dat zij de inschrijving op bovengenoemde aandelen, uitsluitend voor aandeelhouders, openstelt op

DONDERDAG 27 OCTOBER 1960,

bij haar kantoren te **Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage,**
tot de koers van 105 pCt.,

op de voorwaarden van het prospectus dd. 14 oktober 1960.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn verkrijgbaar bij de kantoren van inschrijving.

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

Amsterdam, 14 oktober 1960.

Het nog al maar snel toenemen van het aantal abonnees van het weekblad

wijst er wel op hoezeer dit beleggingsadvies-orgaan, dat specifiek de belangen van de particuliere belegger behartigt, in een behoefte voorziet.

Te verwonderen behoeft dit eigenlijk niet, want Bel-Bel tracht volledig objectief te zijn; het is in begrijpelijke taal geschreven en zeer overzichtelijk van indeling.

Vraagt toezending van gratis proefnummer.

★

Abonnementen (per jaar f. 19,—; p. kwartaal f. 5,50) kunnen elk kwartaal ingaan en dienen te worden opgegeven bij de Administratie van „Bel-Bel”, Postbus 42, Schiedam.

Moderne levensverzekering met aandeel in de winst
en extra risicodekking zonder extra premie

ZWITSERSE MAATSCHAPPIJ
VAN LEVENSVZERKERING EN LIJFRENTÉ

Kantoor voor Nederland: Herengracht 500, Amsterdam-C.
Tel. 37171 - 35095

Vraagt offerte - óók voor personeelsverzekering!

THOMASSEN & DRIJVER

BLIKEMBALLAGEFABRIEKEN N.V.
DEVENTER

producent van massa-emballageartikelen (blik, rondkartonnage, aluminium, glassluitingen en kunststoffen) met bedrijven te Deventer, Hooerveen en Oss, vraagt:

1. ten behoeve van de afdeling VERKOOP:

EEN JONGE ECONOOM

die in het kader van de Commerciële Research onder meer belast zal worden met de analyse van omzetgegevens, correlatieberekeningen, de voorbereiding van verkoopprognoses op korte en lange termijn. Voorts ligt het in de bedoeling deze functionaris mede te betrekken in onze activiteiten op het terrein van marktonderzoek.

Gevraagd wordt: iemand met kennis van statistische methoden, met initiatief en enige praktijkervaring.
Leeftijd ca. 30 jaar.

2. voor de afdeling ORGANISATIE:

EEN ACADEMICUS

met enige ervaring op organisatorisch terrein.

Deze functionaris zal tot taak hebben:

- a. het uitbrengen van adviezen onder de organieke structuur en over de coördinatie van de werkzaamheden der verschillende bedrijfsonderdelen;
- b. behulpzaam te zijn bij de invoering van wijzigingen in de bestaande organisatie en werkprocedure.

Als eisen moeten daarom gesteld worden: initiatief, doorzettingsvermogen, kritische zin en het vermogen tot samenwerking.

Kandidaten voor een der bovenstaande vacatures gelieven, onder duidelijke vermelding op welke functie wordt gereflecteerd, hun uitvoerige, eigenhandig geschreven sollicitaties met opgave van personalia, schoolopleiding, praktijkervaring, tegenwoordige werkring en huidig salaris te richten aan de afdeling Algemeen Personeelsbeleid, postbus 103 te Deventer.

Efficiency

bespoedigt

Uw contacten
met gegadigden

★

Indien

Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

KWANTITEIT of KWALITEIT ?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep, in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling

Postbus 42 — Schiedam

Grote snelgroeïende Internationale Industriële Onderneming vraagt voor een van haar fabrieken in Nederland een

controller

Hiervoor komt o.a. in aanmerking een economisch drs. met tenminste 5 jaar ervaring in industriële bedrijfsadministratie, waarvan tenminste 2 jaar in kostprijsadministratie. Leeftijd tot 45 jaar. Bij de beantwoording der sollicitatiebrieven zullen nadere gegevens worden ingesloten over bedrijf en functie. Gelieve eigenhandig, niet met ballpoint geschreven, sollicitatiebrieven te zenden aan het

PSYCHOLOGISCH INSTITUUT
o.l.v. Mr. E. A. Hof, Psych. Drs.
v. Weede v. Dijkveldstraat 101
Den Haag.

TECHNISCHE HOGESCHOOL TE EINDOVEN

Bij de Afdeling der Algemene Wetenschappen, Groep Bedrijfskunde, kan ter versterking van de staf van de hoogleraar in de organisatieer, worden geplaatst

een ACADEMICUS

(bij voorkeur Ingenieur of bedrijfseconoom),

met belangstelling voor werkzaamheden op het terrein van onderwijs in en onderzoek naar de interne organisatie van het industriële bedrijf. Enige ervaring in organisatiewerk in een industrieel bedrijf of bij een organisatie-adviesbureau kan tot aanbeveling strekken.

Schriftelijke sollicitaties, onder vermelding van nummer V 595, te richten aan het hoofd van de centrale personeelsdienst van de Technische Hogeschool, Insulindelaan 2, Eindhoven.

GEDEPUTEERDE STATEN VAN NOORDHOLLAND

roepen sollicitanten op voor de binnenkort vacerende functie van

Directeur van de Economisch-Technologische Dienst voor Noordholland

In aanmerking komen bij voorkeur economen met industriële praktijk en ingenieurs met brede belangstelling voor economische vraagstukken.

De wedde bedraagt minimaal f 16.881,24 en maximaal f 20.013,24 per jaar, met 6 éénjaarlijkse verhogingen, vermeerderd met de huurcompensatie 1960 ad 2½% en 4% vakantietoeslag.

Aanstelling boven het minimum is mogelijk.

Sollicitaties met opgave van levensloop en referenties te richten tot de Commissaris der Koningin in de provincie Noordholland te Haarlem, Dreef 3, binnen 3 weken na het verschijnen van dit blad.

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Gecombineerde Maandstaat op 30 september 1960

Kas, Kassiers en Dag-geldleningen . . . f	87.966.667,20
Nederlands	
Schatkistpapier ..	428.600.000,-
Ander Overheidspapier ..	111.011.045,91
Wissels ..	34.961.801,97
Bankiers in Binnen- en Buitenland.	197.644.593,19
Effecten, Syndicaten en Waarden.	73.263.613,63
Prolongaties en Voorschotten tegen Effecten ..	43.081.215,89
Debiteuren ..	528.759.380,32
Deelnemingen (incl. Voorschotten) ..	7.184.350,73
Gebouwen.	5.000.000,-
	<u>f 1.517.472.668,84</u>

Kapitaal f	49.000.000,-
Reserve	25.500.000,-
Deposito's op Termijn ..	566.672.967,84
Crediteuren ..	824.519.056,46
Geaccepteerde Wissels ..	4.242.903,37
Door Derden	
Geaccepteerd	73.925,52
Overlopende Saldi en Andere Rekeningen ..	47.463.815,65
	<u>f 1.517.472.668,84</u>

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad - onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f. 22,50;
fr. p. post f. 23,60; voor studenten f. 19,-; fr. per post f. 20,10.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

REKENCENTRUM *Bull* NEDERLAND

WETENSCHAPPELIJKE AFDELING

Het rekencentrum staat ter beschikking van de wetenschap, techniek en industrie voor het uitvoeren van berekeningen. Het beschikt daartoe over de modernste elektronische apparatuur en is in staat de meest uiteenlopende opdrachten uit te voeren met nieuwe basisgegevens en onder gebruikmaking van een groot aantal reeds ter beschikking staande programma's. Het Centrum is voortdurend bezig nieuwe problemen te bestuderen en te automatiseren.

In de programma-bibliotheek bevinden zich o.m. programma's voor:

Elementaire functies

Drijvende komma, enkel- en meervoudige capaciteit.
Complexe getallen.
Trigonometrische functies en hun inversen.
Exponentiële functies en hun inversen.
Integreren van differentiaalvergelijkingen.
Oplossen van algebraïsche vergelijkingen.

AP 2. Autoprogrammering

Dit programma kan puur symbolisch of pseudo-symbolisch werken. Een programma gemaakt in wiskundige taal wordt door middel van de AP 2 omgezet in een machineprogramma, hetwelk van dit ogenblik af steeds gebruikt kan worden. Elke elementaire functie en een aantal speciale functies zijn ondergebracht in deze AP 2. Bovendien kan de AP 2 gekoppeld worden met programma's als PAM en Runge-Kutta e.d.

PAM (programme d'assemblage matriciel)

Bewerkingen met matrices van reële getallen, optellen, vermenigvuldigen, aftrekken, inverteren, oplossen van vergelijkingen, determinanten, spiegelen, enz.
Bewerkingen met matrices van complexe getallen.
Berekening van eigenwaarden en eigenvectoren.
Berekening van het karakteristieke polynoom.

PAS (programme d'analyse statistique)

Berekening van gemiddelden, spreidingen, varianties.
Berekening van correlatie-coëfficiënten, covarianties, lineaire regressies.
Berekening van lineaire regressie-coëfficiënten van de orde $p-1$.
Berekening van partiële regressie-coëfficiënten van de orde $p-2$.
Berekening schattingsconstante en van de schatting van de

eerste variabelen als functie van de $p-1$ andere. Berekening van multiële correlatie-coëfficiënten en van de spreiding van de verschillen tussen de waargenomen en geschatte variabelen.

Lineaire programmering

Product Form of the Inverse (PFI)

met reinversie, bepaling marginale kosten, de oplossing van het duale probleem en parametrisering.

Transportprobleem

Simulaties

Het genereren van allerlei verdelingen: random, normaal, etc.

Speciale Functies

Exponentiële-Integraal, Sinus-Integraal, Gauss-Integraal, Bessel-functies, Fourier-coëfficiënten, Interpolaties, Integraties.

Sterkteberekeningen

Hoogbouw, dok-, bruggen- en scheepsberekeningen.

Kristallografische berekeningen

Structuurberekeningen

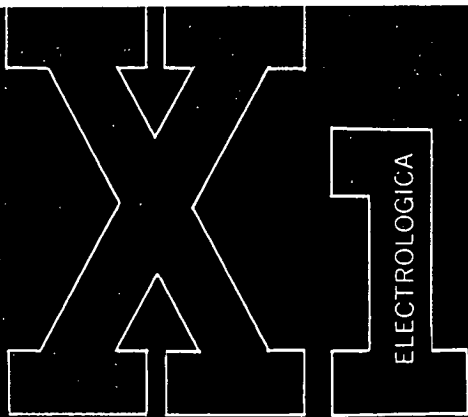
Scheepsbouwberekeningen

Stroking, Integratie, Sterkte, Torsietrillingen.

Administratie- en Statistiekmachine MIJ., N.V.

Vliegtuigstraat 26, Amsterdam-W. Tel. (020) 18 65 55

COMPUTERS NEDERLAND MAAKT ZE!

Nederland vroeger, dat was: het ratelen der ankerkettingen, de handelsbrief, en de boer hij ploegde voort. Scheepvaart, handel, landbouw. Nederland thans, dat is: het gonzen der electromotoren, de wijzers op het controlepaneel, de technicus. Industrie. Met verbazend aanpassingsvermogen en in een tempo dat eerbied afdwingt heeft het Nederlands vernuft zich ontwikkeld in technische richting. Nijverheidsland Nederland heeft nu een klimaat waarin talrijke industriële initiatieven tot ontplooiing kunnen komen - en een technologische basis waarop de productie van zelfs de meest gecompliceerde apparaten kan steunen. Getuige de X1. Een elektronische installatie die technische berekeningen en administratieve informatie-verwerking met onvoorstelbare snelheid verricht. Een gestadig groeiend aantal X1 installaties wordt met succes gebruikt in binnen- en buitenland.

ELECTROLOGICA

ELECTROLOGICA

ELECTROLOGICA

ELECTROLOGICA

Paleisstraat 9 - Den Haag Postbus 207

X1